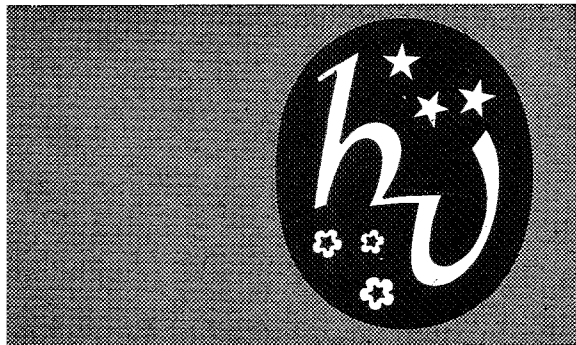

MENS EN WERELD

De laatste hand wordt gelegd aan de feesttaart, die aan het staatsdiner, te houden ter gelegenheid van het 15-jarig bestaan van het Humanistisch Verbond door de voorzitter zal worden aangesneden. Een voetstuk voor de eerste vijf jaar, een 1e verdieping voor de eerste tien jaar. Een 2e verdieping voor het derde lustrum. Aan het banket zullen tweeduizend gasten aanzitten, er zullen vijftien gangen worden geserveerd, twaalf soorten wijn zullen geschonken worden, zes soorten coca-cola, (voor de geheelonthouders) en een orkest van veertig man zal lieflijke achtergrondmuziek spelen. De kosten worden geraamd op f100.000,-. Het steunfonds Praktisch humanisme zal deze kosten dragen. De eerste feestredenaar zal dominee Kalf zijn, met als titel Vijftien jaar pantoffelheden. Bij de soep zullen stenen voor brood worden geserveerd, de curator van de N.V. Socrates zal spreken over het thema Het enige dat ik heb is het feit, dat ik niets heb en Ir. Van Dis zal de rij besluiten met een rede over De kronkelgangen der godloochenaars. Het diner zal besloten worden met de opvoering van een massaal koorwerk, te zingen door Vox humana, getiteld De tocht der 10.000. Het belooft groots te worden, kosten noch moeiten zullen worden gespaard.

Nou, voor zover u het nog niet begreep, dit is een overdreven voorstelling van zaken. Geen taart, geen diner, geen koorwerken, geen feestredenaars van bevriende zijden, geen koorwerken, geen grootse festiviteiten. Een kopje koffie voor de leden van het D.B., een uitsmijter voor een functionaris, die de hele dag op pad is voor het H.V., eindeloze zorgen en moeiten, kosten en inspanningen voor de weinigen, die bouwen aan het geestelijk tehuis voor hen, die zich humanisten weten, nu nog voor een tienduizend, voor hoevelen later?

Het zal later een zo vanzelfsprekende zaak zijn, dat humanisten dezelfde rechten hebben als gelovige christenen. Dan beseft niemand meer hoeveel inspanning het heeft gekost en met hoe weinigen het werk moest gedaan worden.

Vijftien jaar Humanistisch Verbond

Een bestaansperiode van vijftien jaar is eigenlijk geen gelegenheid om zich in het feestkleed te steken. Er is een nog onvoldoende aantal jaren verstreken om zich met enig zelfbewustzijn te kunnen beroepen op een verleden. Voorlopig moet de blik nog op de toekomst gericht worden in een verwachting, die zin heeft.

Opgericht in 1946, na een aantal jaren van diepe ellende in de menselijke samenleving, heeft het Verbond zich op uiterst moeizame wijze een weg kunnen banen en een plaats weten in te nemen in het geestelijke leven in Nederland. En daarom is er reden ons, met besef voor de gestelde taken, goed te realiseren: het humanisme is levensvatbaar; wij hebben de kansen dit tot gelding te brengen.

Dat betekent dat het Humanistisch Verbond in de nog zo korte tijd van haar bestaan, zich heeft ontwikkeld tot een beweging waardoor het moderne, niet godsdienstige, humanisme een geestelijke stroming is geworden die invloed heeft op duizenden.

Die vijftien jaar zijn niet mals geweest, voortdurend gehinderd, bijna de berm ingedrukt, gewantrouwd, belasterd maar ook gevreesd. Wij wisten wat wij ons op de hals haalden. In die moeilijke vijftien jaar is het Humanistisch Verbond, mede dank zij die weerstanden, gevormd tot wat het nu is: Een geestelijk tehuis voor bewust levende mensen. Het heeft zich niet langer willen stellen onder de voogdij van verouderde voorstellingen over plaats en betekenis van de mens in het geheel. Dat betekende dat het in conflict moest komen met traditie en vermeende zekerheden.

Daarom schenken wij bijzondere aandacht aan dit derde lustrum van het Verbond. Dat zo lastige en onrustwekkende humanisme, dat zich niet voegt onder de vleugels van de godsdienst, dat uitgedaagd èn uitdagend, in de groeiperiode van vijftien jaar de grondslag heeft gelegd voor een duurzame ontwikkeling.

Wij stellen het op hoge prijs in dit lustrumnummer bijdragen te mogen opnemen van een tweetal bekende figuren uit de kerkelijke wereld. Hoewel geschreven vanuit een andere opvatting omtrent het wezen van de mens, getuigt het artikel van Pater W. Engelen alsmede het „Pia Vota”, de „Vrome Wensen” zoals Prof. H. Kraemer zijn bijdrage betitelt, van een waardering voor het moderne humanisme waardoor de weg kan worden gebaad naar waarachtig begrip.

Met de talrijke inzendingen van humanistische zijde over de vele aspecten van het humanistisch werk, en de waarderende woorden neergeschreven door onze vrienden uit de humanistische bewegingen in het buitenland, bieden wij onze letterlijke bijdrage aan ter viering van de vijftien jaar Humanistisch Verbond.

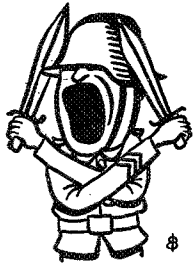
Moge dit nummer zijn weg vinden onder de talloze belangstellenden, die beseffen dat het humanisme wezenlijke aanspraken heeft op een gelijkwaardige plaats in de Nederlandse samenleving.

Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
16e jaargang no. 4 - 17 februari 1961

Kritisch allerlei

SS-Hauptsturmführer en SA-Oberscharführer Franz Novak is in Wenen gearresteerd, waar deze oorlogsmisdadiger, een van de naaste medewerkers van Eichmann, al sedert de bevrijding woonde, sinds 1957 zelfs onder zijn eigen naam een grote mate van welstand wist te bereiken. De socialistische Arbeiterzeitung vraagt zich in een verontwaardigd artikel af: „Hoeveel andere nazi-misdadigers leven en werken er eigenlijk nog altijd onder ons?” en de conservatieve Presse schrijft: „Hoe is het mogelijk dat Novak onder het mom van een brave vent onder ons kon leven alsof de gruwelen der gaskamers nooit hebben bestaan? Hier mag een snelle en grondige opheldering worden geëist.”

De Nieuwe Rotterdamse Courant voegt aan deze berichten toe: „Toch wijst deze zaak er weer eens op dat er in Oostenrijk nog genoeg mensen in hoge posities bereid zijn vroegere nationaal-socialisten en oorlogsmisdadigers te dekken (... maar ...) in deze atmosfeer zal het de oudste zoon van Adolf Eichmann, Klaus, die naar verluidt in Wenen op zoek is naar mensen die gunstig voor zijn vader zouden willen getuigen, misschien iets moeilijker vallen contact te vinden met die nazicellen die hier ondergronds helaas nog steeds hun ideologisch werk voortzetten.”

In het nieuwe liederenboek voor Duitse soldaten is het moedige lied opgenomen:

„Narvik, Rotterdam, Korinth / Und das heisse Kreta sind / Stätte

Angst

Ik ben voor bijna alles bang geweest: voor 't donker, voor figuren op het kleed, voor stilte, voor de schorre kreet van de avondlijke venter, voor een feest, voor kijken in de tram en voor mezelf. Dat zijn nu angsten, die ik wel vertrouw. Er is één ding gekomen, dat ik boven alles vrees en dat mij kan vernietigen; dat ik bedelf onder een vracht van rede, tot het wederkeert: dat is het nuchtere gezicht van mijn mevrouw wanneer zij 's morgens in de kamer treedt samen met het ontluiserd licht en dat ik weet wat ze zal zeggen: nog geen brief, juffrouw.

Uit: M. Vasalis - Parken en woestijnen 's-Gravenhage 1951, A. A. M. Stols, uitgever

unserer Siege / Denn wir greifen immer an ...”

(Narvik, Rotterdam, Korinthië en het warme Kreta zijn plaatsen waar wij onze overwinningen boeken, want wij vallen altijd aan ...)

Wij lazen het in een artikel in De Peperbus, maandblad van de Amsterdamse H.J.G., maar morgen kunnen we het weer op straat horen „zingen” ...

De oorlogsmisdadiger Alfried Krupp von Bohlen und Halbach, een van de grootste industriëlen van het nieuwe Duitsland, is opnieuw uitstel verleend van de verplichting tot verkoop van de aandelen van de Hütten- und Bergwerke Rheinhausen A.G. Het verlenen van dit jaarlijkse uitstel is vermoedelijk nog de enige reden van bestaan van de geallieerde commissie ter zake.

Het zijn geen prettige geluiden in een feestnummer van ons blad, maar wij menen ze niet te mogen verzwijgen, want inderdaad, „Die Mörder sind unter uns” (De moordenaars zijn in ons midden). Hoe verouderd klinken de woorden van Montgomery die wij afgedrukt vonden in een heel oud nummer van Het Parool, het nummer van 5 mei 1945:

„In een dagorder heeft veldmaarschalk Montgomery zijn troepen op het hart gedrukt geen vriendschappelijke betrekkingen met de Duitsers aan te knopen in de bezette Duitse gebieden. Laat u niet in met Duitsers, tenzij de dienst het noodzakelijk maakt, aldus Monty's bevel. Geeft den Duitser geen hand. Laat u niet in met Duitse vrouwen of kinderen. Gaat niet bij hen op bezoek. Gaat niet met hen wandelen. Er kan geen sprake zijn van verbroedering of vriendschap met Duitsers. De bezetting van Duitsland is een militaire operatie. Daarbij moet men zich correct en rechtvaardig tegenover de bevolking gedragen, maar men mag geen ogenblik vergeten, dat dit volk kort geleden Hitler nog toejuichte en dat het overal in Europa de volkeren die door een bondgenootschap met de geallieerden verbonden zijn, vernederd, geplunderd, mishandeld en geknecht heeft. Als de geallieerde soldaat, evenals in 1918, een welwillende houding tegen de Duitse bevolking zou aannemen, zouden de Duitsers al gauw vergeten, dat

wij nog steeds met hen in oorlog zijn. Zij zouden dan met de geallieerde soldaat gaan praten en de Engelschen allerlei leelijks vertellen van de Russen, terwijl zij tegelijkertijd zouden proberen de Russen tegen de Amerikanen op te zetten. De Duitsers zouden een vriendelijk gezicht zetten, maar de achtergebleven nazi's zouden tegelijkertijd proberen de geallieerde oorlogsvoering te saboteren. Dergelijke lieden drukt men de hand niet.”

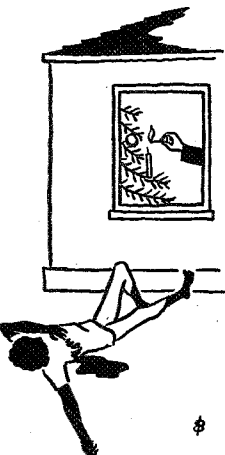
Verouderd ja, maar hoeveel waars voorzag Montgomery destijds ook al niet! Overigens zijn deze woorden van dezelfde man die onlangs nog verklaarde, dat de Duitsers in de voorste linie staan ter verdediging van het Westen, de democratie en het christendom.

Ds. A. Brandt, predikant van die Nederduitsch Hervormde Kerk te Kaapstad, schreef in het kerstnummer van Kerk en Wereld een artikel over „Kersfees in Suid-Afrika”. Het blijkt een mooi vrijwel probleemloos feest te zijn, wat ons van een Zuidafrikaanse predikant toch op zijn minst wat bevreemdt. Zijn artikel eindigt:

„Ja, Kersfees is 'n mooi tyd, en alhoewel ons beseft dat ons nog baie tekortskiet, probeer ons om dit 'n tyd te maak van: Eer aan God in die hoogste hemele, vrede op aarde en in die mense 'n wel-behae.”

Jawel, maar het lijkt ons een oneerlijk soort welbehagen, als men de problemen, het probleem van Zuid-Afrika, zelfs niet met een enkel woord aanroert. Inderdaad, wij geloven dat je dan zeker als predikant „baie tekortskiet”.

Een Amsterdamse lezer ontving een brief uit Amerika. Nu is dat op zichzelf niet zo belangwekkend, als hij niet op de postzegel het „credo” had ontdekt van ... (ja van wie eigenlijk; van de Amerikaanse posterijen, de staat?), luidende „And this be our Motto, in

GOD is our TRUST” (Laat dit onze leus zijn, in God stellen wij ons vertrouwen), welke fraaie postzegel was afgestempeld te New-York met een stempel dat vermeldt: „Report obscene mail to your postmaster” (Doe van oneerbare post aangifte bij de directeur van uw postkantoor). Ach, wij komen niet zoveel in de N.C.R.V.-studio en wij stoten ons dus niet zo gauw ergens aan, ook niet aan zo'n postzegel. Maar er rijzen toch wel enkele vraagjes: als er zo veelvuldig oneerbare post wordt verzonden, stelt dan het Amerikaanse volk wel in God zijn vertrouwen? Of zijn het misschien juist die godvruchtige Amerikanen die dergelijke post versturen? En is de wens die de Amerikaanse overheid per postzegel adverteert, niet de vader der gedachte, als we bedenken, dat ruim 37 % van de Amerikanen buitenkerkelijk is?

Het Voorlichtingsblad van de Anti Atoombom Actie publiceert een goed gedocumenteerd artikel over de gevaren van straling, niet alleen van de atoombom, maar ook bij voorbeeld door röntgenonderzoek. Wij willen er een klein, maar belangrijk stukje uit citeren, dat gaat over een vergelijking van het nut en het gevaar van een routine-massaonderzoek. Prof. Witte zegt over het tweejaarlijks onderzoek van leraren op t.b.c. het volgende:

„Vergelijken we de voorgaande cijfers betreffende het t.b.c.-gevaar met de hiervoor berekende stralingsschade die door de doorlichting van leraren ontstaat, dan staan tegenover 1,5 door straling veroorzaakte dodelijke leukemiegevallen per jaar op 30.000 leraren slechts 0,224 door leraren veroorzaakte dodelijke t.b.c.-infecties op 1.000.000 scholieren. Reken men dit om tot gelijke grootheden, dan zouden op 1.000.000 leraren 50 dodelijke leukemiegevallen voorkomen. Het gevaar waaraan het lerarenkorps door de röntgenfoto's is blootgesteld, wordt dus volgens deze verhouding $50:0,224 = 225:1$, dus rond 225 maal groter dan het gevaar voor de scholier, wanneer deze maatregel achterwege gelaten wordt. Ondanks de onzekerheidsfactoren die aan de berekeningen van de stralingsschade kleven, moet bij een dergelijke getalsverhouding, zelfs met de grootste reserve, toch de gevolgtrekking gemaakt worden, dat het nut van de doorlichting van het lerarenkorps op zijn minst twijfelachtig is.”

Maar ambtelijke molens malen langzaam, zelfs als het om mensenlevens gaat.

J. P. van Praag

Taak en toekomst

Het was eigenlijk een drieste onderneming, nu vijftien jaar geleden. Een handjevol lieden stichtten een humanistische beweging in een land, waar de rechtzinnigheid geen andere overtuiging als respectabel erkende. Wel had de 19e eeuwse vrijzinnigheid de orthodoxie uitgehold, maar met alle respect voor de moderne en vrijzinnige pioniers, moet men toch zeggen, dat dit in hoofdzaak geleid had tot nog meer een bevestiging van het godsdienstige gezicht van de natie. Alleen was dat gezicht misschien wat minder krampachtig. De ongodsdienstige wereld mokte wel tegen klaarblijkelijke miskenning, die van dit alles nog al eens het gevolg was, maar bleef over het algemeen onverschillig voor de uitdaging die erin besloten lag. Ten dele volhardde zij zelfs in afkeer van alles wat op bezinning of verdieping leek; vooral uit vrees op een of andere manier weer in een soort verwereldlijkte kerkelijkheid betrokken te worden. Zij vluchtte in politieke of culturele arbeid en liet als groep de levensvisie over aan de kerken. Als regel tenminste.

In die sfeer ontstond de humanistische beweging; Humanitas en het Humanistisch Verbond groeiden in korte tijd uit tot organisaties van elk circa 12000 leden.

De afgelopen vijftien jaar zijn gekenmerkt door een hardnekkige strijd voor het goed recht van een niet-godsdienstige levensovertuiging en voor de gelijkgerechtigdheid van de niet-godsdienstige burger. Dat is meestal niet gegaan langs de weg van luidruchtigheid en krasse termen, die de eigen parochie goed doen. Maar langs de weg van zelfbewuste strijdbaarheid in organen van tegenstanders, op vreemde podia's, in de beslotenheid van de werkkamer. Daar werd het moderne humanisme aan de orde gesteld op een wijze die andersdenkenden tot nadenken stemde. Men beseft wel eens te weinig hoeveel innerlijke zekerheid daarvoor nodig is.

Zonder overdrijving kan gezegd worden dat hierdoor en door de toewijding van zeer velen aan praktische arbeid een wijziging in de opvattingen over de verhouding van kerk en staat op gang is gebracht. Dat blijkt uit het Herderlijk Schrijven van de Hervormde Synode, enkele jaren geleden, uit het pas verschenen rapport van de Raad van Advies van de Anti-Revolutionaire Partij, uit de verklaring van pater Stokman, onlangs in de Tweede Kamer. Gelijkgerechtigdheid voor de humanist wordt thans in beginsel erkend, hoezeer ook velen nog hardnekkig vasthouden aan onhoudbare opvattingen. Toch is dit onbegrip, bijv. bij verschillende leden van de huidige regering, in wezen de mening van een achterhoede.

Taak

Met wat bereikt werd is echter onze taak niet vervuld. Om te beginnen blijft het voortdurend nodig onze visie duidelijk te maken. Maar boven-

dien zijn we aan de eigenlijke taak nog maar pas begonnen. Het humanisme wil zijn een voortdurende poging om aanhangers en geestverwanten op te wekken uit de sleur van kleurloosheid en gewoonte. Het vergt een levende, constructieve aanpak van onze problemen; in geestelijk opzicht en daardoor ook sociaal en politiek, ook al kunnen we geen oplossingen aangeven, waarover we het allen eens zijn. Maar we kunnen wel wakker schudden, richtlijnen aangeven.

Humanisme vergt ook een ondogmatieke benadering van de levenspraktijk in opvoeding, sexuele omgang, huwelijk, menselijke verhoudingen, vriendenkring en maatschappij. Het betekent openheid voor moderne levensstijl en tegelijk oproep tot een echt menselijke verantwoordelijkheid. Het eist ook dat verbindingen en levensvormen tot stand gebracht worden, waaraan de gewone mens behoefte heeft, verbanden en vormen die in alle culturen een rol spelen (niet alleen in de christelijke samenleving) waar zonder een samenleving geen stand houdt en wordt aangetast door versplintering, egoïsme en zelfzucht.

Het humanisme vergt vooral ook de bereidheid de ander bij te staan in zijn poging iets van zijn leven te maken. Dit is een bij uitstek praktische taak, die nog maar nauwelijks is aangevat. Toch wordt op dit terrein door het Humanistisch Verbond al meer concreet werk verricht dan door menige zgn. praktische organisatie. Op deze vorm van concrete menselijke verbondenheid doen jaarlijks duizenden een beroep. Zij worden daardoor niet alleen gesteund in hun feitelijke moeilijkheden, maar beseffen tegelijk iets meer van wat verwacht mag worden van de mens van nu.

Maar er wordt van de humanistische beweging nog iets anders gevraagd, nl. werkelijk wat te betekenen voor de gemeenschap: initiatieven te ontplooiën, de samenleving te dienen door de bevordering van wat die samenleving nodig heeft aan scholen, buurthuizen, bibliotheken, sociale en medische voorzieningen, sport en recreatie. Niet om daar een humanistisch stempel op te drukken, maar om samen met anderen de samenleving leefbaar te maken. Een Humanistisch Verbond is geen vakvereniging van buitenkerkelijken, maar vooral een middel om vindingrijke activiteit ten goede te doen komen aan de vernieuwing van het moderne leven.

Het is benauwend als men goed beseft, wat het humanisme nog te doen staat. Daar zal alleen iets van terecht kunnen komen door samenwerking van allen, die in een ruime zin humanist zijn.

Toekomst

In de afgelopen vijftien jaar is niet veel meer dan een grondslag gelegd. Nu moet blijken wat het humanisme werkelijk betekent: geen nieuwtje, ook geen hobby, maar noodzaak. Die grondslag is gelegd onder hoon en kritiek dikwijls van andersdenkenden en niet minder van betweters die ons nastaan. Deze laatsten hebben altijd geweten hoe het eigenlijk moest: zij vonden ons te theoretisch of juist te praktisch, te zoetsappig of te agressief, te nuchter of te pathetisch, te politiek of te vaag. Maar ze hebben geen vinger uitgestoken om het werk te doen en ze lieten enkele duizenden ploeteren voor iets wat aan het buitenkerkelijke leven een ongekend gezag heeft verleend.

In de eerste periode van het Humanistisch Verbond heeft het diegenen verenigd, die uit zichzelf van de noodzaak er van overtuigd waren. Nu gaat het om doorbreking van onverschilligheid, beperktheid, twijfelzucht en eigengereidheid, die velen weerhouden, die toch naar hun algemene levensvisie te oordelen humanist zijn. Zij hebben ongetwijfeld vele redenen om zich afzijdig te houden, maar zij vergeten dat de buitenkerkelijke wereld velerlei taken, behoeften en verlangens heeft, waarvan hun voorkeur of twijfel maar één kant is. Maar alle bezwaren moeten wegvallen tegenover dat ene feit, dat wij – voorzover we geen genieën zijn – gezamenlijk alleen de krachten kunnen wekken, waardoor een menselijke toekomst mogelijk is.

We leven in een wereld, waarin een wetenschappelijke revolutie aan de gang is, waaraan de zelfregulering (automation) een nieuw gezicht verleent, waarop de oude levenspatronen en -voorstellingen niet meer passen, waarvan de ontwakende volkeren van Azië en Afrika de ontwikkeling bepalen. In die wereld kan het moderne humanisme een basis van verstandhouding zijn voor allen die zich niet of niet meer in het godsdienstig geloof geworteld weten; niet alleen hier, maar ook elders. Wat ons beweegt, beweegt ook miljoenen ginds; wat ons bezielt, kan ook hen bezielen, mits we ons niet te buiten gaan aan in wezen onbetekende westerse haarkloverijen.

Dit humanisme kan een grote toekomst hebben, als het zich echt en werkelijk bewust is van zijn taak. Als het weet te bezielen, doordat het vorm geeft aan wat een mens richting en voldoening geeft, als enkeling en in de samenleving. En als het weet te overtuigen, doordat het aan, vaak onbewuste, gevoelens positief vorm geeft. Dat kan alleen, als elke humanist daarvan iets tot uitdrukking brengt in eigen leven en er op zijn tijd iets voor over heeft en iets voor doet naar de mate van zijn krachten en mogelijkheden. Kortom, als de niet-godsdienstigen niet theologiseren of „humanistiseren”, maar feitelijk meewerken aan de concrete taak die de humanistische beweging vervult ten behoeve van onze gezamenlijke toekomst en die van onze kinderen.

J. P. van Praag

Konden we het voorzien?

Nee, ik geloof niet dat we het hadden kunnen voorzien, vijftien jaar geleden bij de oprichting.

De behoefte, waaruit het Verbond geboren werd, leefde latent in een grote groep van onze niet-kerkelijke bevolking en kreeg gestalte in een kleine groep, welke zich de inhoud van die behoefte naar de grote lijnen bewust maakte. En toen tot de daad overging.

't Verbond werd geboren.

De opdracht voor de eerste jaren was toch wel vooral de bezinning op wat die behoefte betekende, eigenlijk ook het wekken en bewustmaken ervan en bredere kring, en een vormgeving steeds beter en verfijnder, van de elementen waar de bevrediging van die bestaande behoefte om vroeg.

Wie van ons heeft in de beginperiode overzien dat al zó spoedig zou blijken hoezeer de vraag naar wat het Verbond kon bieden zou culminerend in een groot verlangen naar geestelijke steun, geboden in zeer directe vorm via een menselijke relatie? *Niet* dus in de eerste plaats via lektuur, lezing of toespraak. *Niet* ook via de vorming van de kleine-gemeenschap met geestverwanten, hoezeer daarin natuurlijk de mogelijkheden voor hulp op geestelijk terrein besloten liggen.

Nee, het Verbond werd geconfronteerd, nog vóór er vijf jaar verstreken was, met rondom zich in buitenkerkelijk Nederland een zó ontstellend groot aantal eenzame, in de dieptepunten van hun leven alleen-en-in-de-kou staande mensen, in alle kringen en lagen van onze bevolking, dat duidelijk werd dat geheel andere werkterreinen openlagen dan die, waarop we ons aanvankelijk min of meer schoorvoetend hadden begeven.

Nu je erop terug kijkt, kun je misschien zeggen: maar dat lag toch voor de hand? De fundering van en bezinning op een levensbeschouwing die zozeer de waarde van de mens centraal stelt als het moderne humanisme dat doet, moest toch als het ware vanzelf het Verbond dáár brengen, waar die waarde van de mens wordt aangetast? Als men niet puur theoretisch wilde blijven, moest toch het besef van een bepaalde lotsverbondenheid voeren tot een directe benadering van medemensen, die daaraan behoefte hebben?

Zo is het ook inderdaad gegaan, al waren we in de beginjaren misschien wat „puur theoretisch” ingesteld. De humanistische geestelijke verzorging werd geboren als een stuk menselijke verbondenheid, waarin de ander niet aan z'n lot wordt overgelaten.

Dat de eerste geestelijke raadsman werd aangesteld in de arbeiderskampen was eigenlijk een toevalligheid; 't is de vraag of we als eerste werkterrein juist die kampen gekozen zouden hebben als ons de keuze zou zijn gelaten. Maar dat was niet het geval; dus begon Schonk in 1952 als raadsman in de arbeiderskampen zijn werk en daarmee zette het Verbond zich aan een nieuwe, reusachtige taak die in steeds stijgende mate aandacht, energie en financiën zou gaan vragen. En ook strijd!

Dat was eveneens iets, wat we ons niet zó hadden kunnen voorstellen: op elk nieuw terrein waar met humanistische geestelijke verzorging een begin werd gemaakt waren weerstanden te overwinnen, moest soms om plaats en recht gevochten worden. De geschiedenis van onze geestelijke verzorging in de arbeiderskampen kent in 1953 het debat in de Tweede Kamer, waaruit de motie Stokman voortkwam en het werk in de gevangnissen herinnert zich de beruchte „Stenen voor Brood” uitspraak van de minister van Justitie in 1951, waarin de discriminatie wel heel duidelijk tot uiting kwam.

Humanistische geestelijke verzorging onder jonge militairen is in het leger nog altijd niet mogelijk en tegen de speciale beperkende bepalingen voor de humanistische vormingscentra moest een lang-jarige strijd worden aangebonden. Aan ziekenbezoek door onze geestelijke verzorgers aan buitenkerkelijke patiënten in ziekenhuizen en sanatoria bleek een moeizaam proces tot opening van ontelbare gesloten deuren te moeten voorafgaan. Enzovoort!

Ondoenlijk is het om in een korte beschouwing als deze ook maar bij benadering aan te duiden wat dit gevecht op alle fronten tegen ongelijkheid, onwil, tegenwerking en achteruitzetting in de achter ons liggende jaren heeft gekost aan energie, wilskracht en doorzettingsvermogen van de geestelijke raadslieden, functionarissen en vrijwilligers, die dit werk verrichten. Daarover zouden lange – en boeiende – kolommen zijn vol te schrijven; daarin zou dan ook uitkomen hoezeer door dit alles onze groepen raadslieden tot hechte werk-gemeenschappen zijn gevormd.

Toen het Verbond 10 jaar bestond, was duidelijk dat de opdracht tot eigen geestelijke verzorging was erkend en dat daarmee een nieuwe koers werd ingeslagen. Nu, na 15 jaar, is de dóórwerking van die nieuwe koers in 't Verbond zelf – we waren immers toch zo anders gestart? – wel zolangzamerhand een feit geworden. Het konkrete werk is aan alle kanten uitgegroeid en bijna dagelijks openen zich nieuwe arbeidsterreinen.

Overdreven, dat „dagelijks”?

Nee, eigenlijk toch ternaauwernood.

Wil men zich de situatie van de humanistische geestelijke verzorging 15 jaar na de oprichting van het Verbond goed voor ogen stellen, dan moet men deze vanuit een drietal gezichtspunten beschouwen.

In de eerste plaats zijn er dan de werkterreinen, waarop iets is gerealiseerd. Humanistische geestelijke verzorging bestaat in de gevangnissen en in de arbeiderskampen. Een vijftigtal plaatselijke geestelijke raadslieden geven hun zorgen in plaatselijke gemeenschappen aan hen, die daaraan behoefte hebben; tientallen ziekenbezoekers en bezoekers hebben contact met buitenkerkelijke patiënten in ziekenhuizen en sanatoria. In enkele bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden werkt een geestelijk raadsman en het Humanistisch Thuisfront ziet door zijn militaire tehuizen en vormingsinternaten jaarlijks duizenden jonge mensen trekken met wie een aantal raadslieden bemoeienis hebben – soms intensief, gedurende de vier dagen in het vormingscentrum, soms langdurig, nadat het direkte contact alweer lang voorbij is.

Voor al dit werk geldt, dat het z'n vaste wortels heeft gekregen en niet meer is weg te denken uit de activiteiten van het Verbond; evenzeer echter dat het behoefte aan soortgelijke zorg wekt op andere terreinen en dat het zelf nog voortdurend in de breedte en in de diepte groeit.

Daarmee worden dan meteen de beide andere gezichtspunten duidelijk; welke zijn die andere terreinen waaraan humanistische geestelijke verzorging behoefte zou bestaan en wat betekent de uitgroei van dit alles voor het Humanistisch Verbond zelf?

Eigenlijk worden die nieuwe arbeidsterreinen voortdurend „ontdekt” door de in het werk staande geestelijke raadslieden zelf. Daarom kan men eigenlijk zonder overdrijving spreken van „dagelijks”; het is n.l. in de geestelijke verzorgingsarbeid zelf dat als het ware de ogen open gaan voor wat op ander gebied zou kunnen worden gedaan. Het onbevredigende van het moeten loslaten van een cliënt omdat die uit het zo

duidelijk ompaalde werkgebied verdwijnt, van het „halt” moeten zeggen daar waar men nieuwe mogelijkheden zou willen openen, wordt door alle raadslieden sterk ervaren. Wensen komen naar voren bij elk regionaal onderling contact, bij elke landelijke raadsliedenkonferentie. „Je zou toch eigenlijk...”

Ja inderdaad, men zou toch eigenlijk b.v. de ex-gedetineerde, met wie een waardevol contact is opgebouwd in de jaren van gevangenschap, moeten kunnen opvangen bij zijn moeilijke terugkeer in de maatschappij en hem dan de steun bieden van een raadsman, die notie heeft van waar deze man doorheen ging. Eigenlijk zou men toch ook al tijdens die gevangens-tijd iets willen doen met of voor het gezin, dat immers niet is weg te denken uit 's mans zorgen. Soms geldt datzelfde óók voor hen die de raadsman in de arbeiderskampen ontmoet.

Zo kan een langdurige omgang met patiënten in een studentensanatorium ineens doen zien hoe belangrijk een studentenraadsman zou kunnen zijn.

En de ternaauwernood begonnen arbeid van een plaatselijk geestelijk raadsman in één van onze grote steden kan ineens ontstellend duidelijk maken wat er allemaal gaande is in de bliksemsnel groeiende buitenwijken en satellietsteden van ons industrialiserende land, waar migrantengezinnen bij honderden in voor hen ongewone verhoudingen worden neergezet. De ervaringen, dan opgedaan, doen verlangen naar raadslieden die zich speciaal in deze problemen zouden kunnen verdiepen. En als vanzelf richt zich dan de blik naar andere, vergelijkbare streken: z.g.n. probleemgebieden en gebieden met bijzondere structuurveranderingen zoals b. v. de IJmond, waar veel werk zou moeten worden gedaan. Een publikatie over „bedrijfsapostolaat” waait op de tafel van een raadsman en terwijl hij z'n voorhoofd frons, omdat volgens hem het bedrijf zich niet met het apostolaat zou moeten inlaten, merkt hij al lezend dat dit bedrijfsapostolaat van kerkelijke zijde de kring van z'n bemoeienis zeer breed trekt en zich intensief bezighoudt met de bijverschijnselen van mechanisatie en automatisering (onlust, arbeidsverzuim, gebrek aan arbeidsvreugde en gaat-u-maar-door), waarmee die raadsman in de laatste maanden juist zo sterk geconfronteerd werd.

Of ineens ontdekt een plaatselijk raadsman een al jaren in het Verbond bestaand plan tot oprichting van een „adviesbureau voor huwelijkscontacten” en dringt hij aan op realisering daarvan, omdat hij juist iets van de op dit gebied bestaande nood had gemerkt?

Nog eens, ik geloof niet dat we dit alles ook maar bij mogelijkheid hadden kunnen voorzien, vijftien jaar geleden. Een heel andere vraag, uiterst belangrijk op dit moment, is wat er van het Verbond zelf, de 15-jarige, nu en in de naaste toekomst door deze ontwikkeling wordt gevraagd.

Dat is véél.

Het is in de eerste plaats een bezinning op de achtergrond en de inhoud van de geestelijke verzorging, evenals op de methodiek en de begrenzing ervan.

Daarnaast moeten de raadslieden worden gevonden, geïntroduceerd, gesteund, geïnstrueerd, soms geschoold.

Er moet ook voortdurend worden gewerkt aan een eenvoudige, voor hen in de praktijk bruikbare weergave van wat het humanisme is en wil en voor iedereen kan betekenen.

En het Verbond moet, in al z'n geledingen, een open oog hebben voor deze centrale taak: de humanistische geestelijke verzorging. Dan zal het misschien in staat blijken langzaam uit te groeien tot die stevige organisatorische achtergrond, die onze raadslieden zo bitterslecht kunnen ontberen. En het zal armslag moeten hebben om al die openliggende terreinen te gaan bewerken, en wel een ruime... wat daarmee bedoeld wordt is duidelijk!

Dan zal er over vijf jaar nog heel wat meer te vertellen zijn! D. Heroma-Meilink

Humanistisch Verbond hoeksteen van IHEU

door H. J. Blackham, Londen

In de zomer van 1938 organiseerden Charles Bradlough Bonner en ik in Londen een congres van de Wereld Unie van Vrijdenkers, dat werd bijgewoond door sterke delegaties uit het buitenland, en die scherpe tegenkanting uitlokte van de zijde van reactionnaires in Londen (waaronder een zestigtal leden van het Parlement), alsmede vijandige demonstraties. Dit Congres was het laatste van een serie die werd georganiseerd door strijdvaardige Europese vrijdenkersverenigingen en gesteund door liberale denkers van het formaat van een Croce en een Herriot. Achteraf gezien vormt het de afsluiting van een cultureel tijdperk.

Na de oorlog trachtten Bonner en ik de contacten te herstellen en de Wereld Unie te doen herleven. In 1946 organiseerden wij in Londen een openbare conferentie van een week, die ik noemde „De Uitdaging van het Humanisme”, en waarvan het programma volledig humanistisch was. Er was een zeer behoorlijk aantal deelnemers aan deze conferentie, maar daaronder waren slechts weinig buitenlanders. Op uitnodiging van „De Dageraad” gingen wij in 1948 naar Amsterdam teneinde leiders van de Wereld Unie te ontmoeten die de oorlog overleefd hadden en die bereid waren hun krachten in te zetten voor een wederopbouw van de Unie. De vertegenwoordiger van de Italiaanse afdeling kwam met het aanbod tot het houden van een congres in Rome in 1949, welk aanbod werd aanvaard.

Terwijl wij in Amsterdam waren voerden wij gesprekken met Dr. van Praag en mevrouw Polak-Schwarz in de hoop dat zij er voor zouden voelen het Humanistisch Verbond voor te stellen lid te worden van de Wereld Unie. Deze gesprekken leidden niet tot een beslissing, maar er werd overeengekomen, dat het Verbond zou deelnemen aan de conferentie te Rome. Dr. van Praag en mevrouw Polak gingen het daaropvolgende jaar naar Rome, waar Dr. van Praag een lezing hield waarin hij zijn standpunt en voorstellen uiteenzette.

Rome en verder

Het congres te Rome was niet best georganiseerd, en de indruk die het achterliet op Dr. van Praag, mevrouw Polak en mijzelf was dat de Wereld Unie van Vrijdenkers

beslist niet geschikt was voor de na-oorlogse organisatie van humanistische bewegingen. Het alternatief was het stichten van een onafhankelijke humanistische internationale organisatie. Na verloop van tijd nam het Humanistisch Verbond de verantwoordelijkheid op zich om een poging hier toe te doen, terwijl de British Ethical Union zijn steun toezegde. Het Amsterdamse Congres van 1952 werd aangekondigd. In 1951 werd ik uitgenodigd door de American Ethical Union tot een bezoek aan de Ethical Societies, en bij die gelegenheid deed ik mijn best hen aan te moedigen hun steun te geven aan het Congres en hun achterdocht jegens het woord „Humanisme” weg te nemen. Uiteindelijk zond de AEU een sterke delegatie, die diep onder de indruk was van het Humanistisch Verbond en van de organisatie van het Congres.

Zonder moeilijkheden werd de International Humanist and Ethical Union opgericht, met als leden-oprichters het Humanistisch Verbond, de American Ethical Union, de American Humanist Association, het Belgische Humanistische Verbond, de Indian Radical Humanist Movement en de British Ethical Union. Gezien de omstandigheden lag het voor de hand dat het centraal bureau van de nieuwe internationale unie in Holland zou worden gevestigd, en dat voormannen van het Humanistisch Verbond zouden worden aangewezen voor de vrijwilligers-functies (voorzitter, organisatie-secretaris en organisatie-penningmeester). Deze regeling was des te gunstiger doordat de functie van secretaris en penningmeester werden vervuld door vertegenwoordigers van leden-organisaties in andere landen.

Waardering

In zou gaarne deze gelegenheid willen aangrijpen om mijn persoonlijke waardering uit te spreken voor de bereidwillige medewerking en het nooit-aflatende enthousiasme van mevrouw Polak gedurende het eerste stadium (en niet te vergeten voor haar grote gastvrijheid) en voor het werk van mevrouw Terpstra-Heinrich en de heer W. C. Koppenberg, die na haar de taak op zich namen van organisatie-secretaris, en, niet in het minst, voor de vele diensten die

de heer J. Bijleveld vanaf het begin officieel als organisatie-penningmeester maar ook onofficieel op velerlei gebied heeft verricht. Daarnaast is door de heer van den Ban en het personeel van het Centraal Bureau van het Verbond ten behoeve van de IHEU werk gedaan, dat niet in zijn geheel verricht kon worden door een assistente in dienst van de IHEU. Bij de jaarlijks terugkerende vergaderingen van de Executive Committee, die in de laatste paar jaar hebben plaatsgevonden in Utrecht, heeft intensief werk door de staf niet alleen geresulteerd in doeltreffende zakelijke regelingen, maar ook deze vergaderingen gemaakt tot buitengewoon plezierige en gedenkwaardige gebeurtenissen voor de buitenlandse deelnemers.

Het is totaal overbodig in dit blad melding te maken van het aandeel van Dr. van Praag in al deze dingen maar het is natuurlijk evenzeer onmogelijk het na te laten.

Dit is vanaf het begin de zoveelste taak geweest, die hij op zich genomen heeft temidden van zijn eindeloze activiteiten. Zonder zijn initiatief zou de IHEU waarschijnlijk nooit geboren zijn, en zonder zijn visie, energie en aandacht voor details zouden zijn eerste levensjaren precair geweest zijn. Dit wil niet zeggen, dat de IHEU niet door zijn leden op waarde wordt geschat en niet wordt gedragen door hun gehechtheid. Ik ben er van overtuigd dat dit wel zo is, en dat IHEU nu zal groeien en bloeien en niet ten onder zal gaan. Ik ben er evenzeer van overtuigd, dat zonder Dr. van Praags voortdurende zorg, gesteund door de welgezindheid en medewerking van zijn collega's in het Verbond dit vooruitzicht veel minder hoopvol zou zijn. Het Humanistisch Verbond is zonder twijfel de hoeksteen geweest in deze stichting. En deze voorrangspositie wordt erkend in de IHEU.

Zo we in dit jubileumnummer al in de eerste plaats terugzien op de weg die we hebben afgelegd, kijken we toch vooruit op de weg die voor ons ligt. Het volgend jaar in Oslo zullen wij het Derde Congres houden, dat de eerste tien jaar van het bestaan van de IHEU afsluit.

Nu er een belangrijke Duitse organisatie als lid is toegetreden, die misschien gevolgd zal worden door een vele leden tellende Franse beweging, zullen praktisch alle georganiseerde humanistische bewegingen in de oudere landen in de IHEU verbonden zijn. Onze toekomstige aspiraties zullen geconcentreerd moeten worden op het vormen van humanistische bewegingen binnen de nieuwe staten, in het bijzonder die in Afrika en Zuid-Amerika, en op de hulp die wij hen kunnen geven tot het doen van doeltreffend werk in deze nieuwe gebieden. Het Executive Committee heeft zijn gedachten in de eerste plaats geconcentreerd op dit onderwerp, dat in toenemende mate de aandacht zal opeisen als men wil dat de beweging een rol van enige betekenis zal spelen in de diepgaande veranderingen die de wereld een ander aanzien geven.

Slot op pag. 6

Wat bereikt en niet bereikt werd

Er is, aan de vooravond van het vijftienjarig bestaan van het Humanistisch Verbond, alle reden om verheugd en trots te zijn over wat bereikt werd en tegelijkertijd alle reden om somber en beschaamd te zijn over wat niet bereikt werd.

Toen op 17 februari 1946 het H.V. werd opgericht, toen een 300 tal leden toetraden begon een loopbaan van een spiksplinternieuwe organisatie, die zich ten doel stelde, zich basierend op het oer-oude materiaal van het humanisme, een bijdrage te leveren in de strijd tegen het vervlakkende nihilisme, dat de mens ontwaardigt, op te komen voor de rechten van ongodsdienstige mensen en het moderne, autonome humanisme te verdiepen en te verbreiden. Elk jaar groeide het aantal leden met ongeveer duizend, de nevenorganisaties kwamen op gang, gemeenschappen werden gesticht, een beginselverklaring werd op gesteld, een veertiendaagsorgaan werd uitgegeven en door de soms verholten soms onverhulde kritiek en bestrijding van de zijde van vele kerken en kerkelijken kwam het moderne humanisme in het centrum van de belangstelling te staan. Kerken beschouwden het georganiseerde humanisme als een uitdaging en in die belangstelling begon het Verbond zijn vele taken, onder de bezielende leiding van de algemene voorzitter J. P. van Praag.

Bij het 2e lustrum waren er een elfduizend leden, de consoliderende arbeid was in volle gang, en een plaats in Nederland was veroverd. Respect begon te groeien, grove en onkundige bestrijding nam af. Het werk van het praktisch humanisme, de geestelijke verzorging aan ongodsdienstigen, ter hand genomen en uitgebouwd door een groeiend aantal vrijwillige krachten en enkele beroepsmensen begon van betekenis te worden. Het is onmiskenbaar, dat er voortdurend meer rekening werd gehouden met het humanisme, dat niet meer, zoals in de eerste jaren, afgedaan kon worden met de betiteling van een wel vriendelijke maar noodlottige en tot verdwijnen gedoemde vergissing. De publicaties in en buiten het tijdschrift *Rekenschap* werden talrijker, rapporten verschenen, het centraal apparaat groeide, in Utrecht kwam het Erasmushuis tot stand, waar het Centraal Bureau en de Gemeenschap Utrecht vaste voet kregen en, niet het minst belangrijk, internationaal, groeide de I.H.E.U., die tal van activiteiten ontplooiden. Een Raad van Advies, waarin een aantal vooraanstaande personen uit verschillende sectoren van de Nederlandse samenleving zitting hebben, werd in het leven geroepen en samenvattend, kan gezegd worden, dat het H.V. in volle ontplooiing was om, onder zo gunstig mogelijke omstandigheden te bouwen aan een geestelijk tehuis voor ongodsdienstige mensen. Er is alle reden om, nu het derde lustrum voor de deur staat al deze dingen met vreugde te memoreren.

Maar er is ook alle reden om ontevreden te zijn. In de eerste plaats zijn maar weinig gemeenschappen in het H.V. erin geslaagd om werkelijk een gemeenschap van gelijkgezinden te vormen, die een vervulling is voor de leden. Aan de stijlvorming is te weinig aandacht gegeven. In de tweede plaats is in de groei van het H.V. een stagnatie ingetreden. Niet zozeer in het toetreden van nieuwe leden, dan wel het bedanken van te velen nam toe. De oorzaak moet wel gezocht worden in de zwakke binding der leden in vele gemeenschappen, die deels weer moet verklaard worden door een gebrek aan initiatief, toewijding en activiteit van vele bestuurders. Komt hierin geen drastische verandering – en er zijn tekenen die daarop wijzen – dan ziet het er somber uit voor het H.V. Het droevigst is het verschijnsel, dat de duizenden, die zich humanistisch noemen, die ons werk, moreel en van uit de verte steunen, niet het verantwoordelijk-

heidsbesef hebben om door hun lidmaatschap te tonen dat zij het streven nodig vinden. Bereiken wij hen niet, in de komende vijf jaren, dan moeten de taken, die ons toestromen, ter zijde gelegd worden, tot schade van het humanisme en van een gezond geestelijk leven in Nederland.

Bepaald verheugend is het, dat er een veranderd geestelijk klimaat valt waar te nemen in grote kringen van godsdienstig Nederland. Er is een groeiende verdraagzame gezindheid en een groeiend besef, dat kerken en het H.V. gezamenlijk moeten strijden tegen een verlamdend en afglijdend nihilisme. Deze groeiende verdraagzaamheid is ook onmiskenbaar in de R.K. wereld, waar de onwaardige bestrijdingsmethoden plaats maken voor begrip en respect.

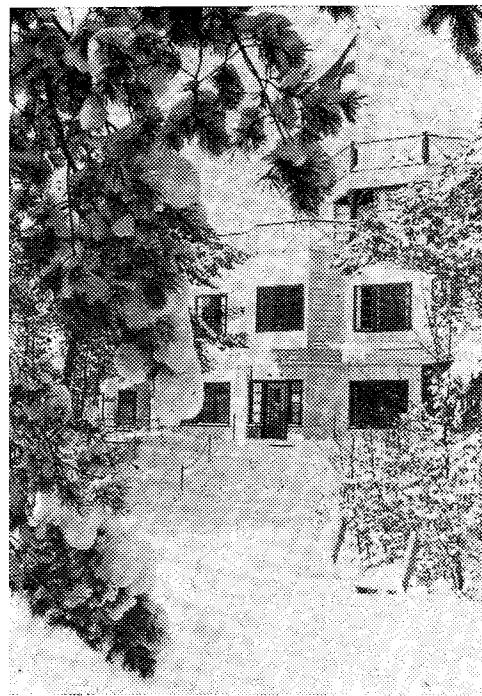
Deze verandering in klimaat is oprecht en niet opportunistisch. Opvallend was, in dit verband, dat toen het duidelijk werd, dat in de komende omroepwet het H.V. niet op eigen zendtijd aanspraak zou kunnen maken op grond van het feit, dat het H.V. geen kerkgenootschap is, binnen een jaar 25.000 leden tot de luisterkring toetraden, waaronder talloze kerkelijken, die daarmee hun stem wilden verheffen tegen deze openlijke discriminatie. Verheugend was het feit, dat de abonnementen op *Het woord van de week*, de publicatie van de humanistische radiouitzendingen, sterk steeg en nu een getal van 5000 heeft bereikt. Verheugend is ook de gestadige groei van het abonnementental op *Rekenschap*, het driemaandelijks, wetenschappelijke tijdschrift, uitgaande van Socrates.

Het H.V. gaat binnenkort het 16e levensjaar beginnen. De grootste taak zal zijn om de leden te binden, meer dan tot nog toe. Het kader zal verjongd moeten worden. Het besef zal versterkt moeten worden, dat het H.V. in een wereld, die steeds sneller gesecculariseerd wordt het uitstralingscentrum is voor een doordenken van geestelijke waarden en dat het H.V. opkomt voor de rechten van het buitenkerkelijk volksdeel, dat steeds meer zich bewust wordt. Spectaculair zullen de volgende vijf jaren niet zijn, maar daarom niet minder nodig om aan de ongodsdienstige mensen dat te bieden wat zij nodig hebben om niet stuurloos en zonder inhoud zich te handhaven in een wereld, die zo snel verandert.

Het maakt soms de indruk, dat het geloof, in vele van zijn voormannen, in volle terug tocht is, dat de kerken steeds meer humanistische elementen in zich opnemen, steeds meer hun woord in de wereld willen spreken, in het besef, dat dat woord zwakker klinkt. Het H.V. is in dezen, hoe vreemd het mag klinken, minder somber dan de kerken zelf, maar naar mate de wereld één wordt, komt de grote confrontatie tussen Christendom en humanisme steeds duidelijker naar voren. Wij hopen, dat in de komende vijf jaar het besef groeit, bij alle afzijdigen, dat er hier grote dingen op het spel staan, waaraan wij ons niet kunnen en niet mogen onttrekken. Waar het dan om gaat? Dit werd in maart '55 nog eens duidelijk uitgesproken door de algemeen voorzitter van het H.V.:

„Maar humanisme is tenslotte niet wat men zegt maar wat men is, wat men vertegenwoordigt. Het is een wereld- en mensomvattende drijfkracht die in ons werkt en onze geesteshouding en levensvisie bepaalt, ook als wij dat maar heel gebrekkig onder woorden kunnen brengen. Dit bewust te ervaren betekent niet een beter mens zijn, maar het betekent met al onze fouten en tekortkomingen een vollediger mens zijn, die de kern van zijn menselijkheid laat uitstralen in al zijn doen en denken, hoe gebrekkig dat op zichzelf ook al zijn mag.

Daarmee en daardoor willen we een beroep doen op de krachten der menselijkheid in ieder

„De Ark”

Foto W. Dimmendaal

mens. Dat is geen kwestie van slap gedoe en vaag gepraat, maar van een radicaal beroep op ieders menselijkheid in alle levensverhoudingen in gezin, werk en maatschappij, in politiek en cultuur. Een fundamentele poging om te ont-komen aan automatische sleur en gedachteloze vervlakkings. Daartoe roept het humanistische woord op, maar daarvoor willen wij humanisten ook de concrete voorwaarden scheppen. Niet alleen in persoonlijk cultureel en maatschappelijk opzicht – door wat wij trachten mee te brengen in onze werkzaamheid op die gebieden – maar ook en vooral in de sfeer der menselijke verbondenheid.”

H. B.

Slot van pag. 5

Derde congres

De titel en de ondertitels van het derde Congres („Doelstellingen op lange termijn van het Humanisme”, „Naar een rijpe persoonlijkheid”, „Naar vrijheid in een georganiseerde Wereld”) wijzen er alle op dat wij het er over eens zijn, dat wij moeten trachten de situatie te peilen en ons gereed moeten maken de beste bijdrage te leveren waartoe wij in staat zijn.

In mijn slotwoord wil ik uitdrukking geven aan mijn gevoelens van genoegen en dankbaarheid. Mijn herhaalde bezoeken aan Holland in verband met IHEU-zaken hebben mij vele voor mij waardevolle contacten opgeleverd en een groeiende, ja zelfs gloeiende waardering voor uw mooie land en zijn bevolking. Deze persoonlijke schakel met een van de beste voorbeelden van Europese beschaving is mij zeer dierbaar, en ik verheug mij er over dat ik deze gelegenheid heb om hulde te betuigen aan de Nederlandse historische verworvenheden, die mij reeds lang hebben geïnspireerd, en aan uw eigen streven, waarin ik een actief en gelukkig aandeel heb.

De invloed van het Humanistisch Verbond op de IHEU

door Mary S. Morain

In het begin van 1959 vroegen in de gang van een hotel in Lagos twee Nigeriaanse humanisten mijn man en mij iets te vertellen over de humanistische beweging in Holland. Dezelfde belangstelling ben ik tegengekomen in Japan, in India, in Mexico en in mijn eigen land. Voor humanisten over de gehele wereld vormt Nederland een inspirerend voorbeeld.

Op een avond in mei tien jaar daarvoor hadden wij de gelegenheid met Nederlandse leiders de voordelen na te gaan van een nauwere band tussen zich vormende humanistische groepen. Professor en mevrouw Tielroy nodigden ons uit in hun prachtige huis kennis te maken met professor H. R. Hoetink en anderen. Gedurende de voorafgaande jaren had de American Humanist Association met toenemende belangstelling de indrukwekkende groei van het Verbond vanaf zijn oprichting gevolgd. Toen in 1951 Julian Huxley en anderen zeiden dat het een of andere wereldcongres dringend nodig was, was het om verschillende redenen vanzelfsprekend dat dat gehouden zou moeten worden in Holland.

Bij de inleidende vergadering van het congres in 1952 over Humanisme en Ethische Cultuur herinnerde dr. J. P. van Praag de delegaties van een stuk of tien organisaties aan de doelstellingen die voor ons lagen. Dit waren het formuleren van een internationaal geldende opvatting van het humanisme, het opbouwen van de apparatuur voor het onderhouden van blijvende betrekkingen tussen humanistische en ethische groeperingen, en, als doelstelling op langere termijn, te trachten het humanisme tot een levende kracht te maken voor de inspiratie van het mensdom als geheel. Hij legde de nadruk op de noodzaak tot „het uitwisselen van gedachten en visie”, en tot het verzamelen van „verspreide vonken humanisme over de gehele wereld”. Gedurende zijn jaren als voorzitter van het hoofdbestuur van de IHEU hebben zijn wijsheid, tact en volharding er ten eerste toe bijgedragen dat de Unie ook werkelijk deze doelen nastreefde.

De doeltreffendheid en daarnaast toehook de vriendelijkheid van de organisatie van het Congres gaf ons buitenlanders een glimp van de energie en leiderscapaciteiten die onze Hollandse vrienden inzetten bij het nastreven van hun hoop en idealen. Hier was verantwoordelijkheidsbesef, een

centraal onderwerp in Nederlandse publicaties over Humanisme, duidelijk uitgedrukt in actie. Het valt gemakkelijk te begrijpen dat wij zeer ingenomen waren met Holland als de zetel van de nieuwe Unie, en met Hollandse mannen en vrouwen als uitvoerders van het werk van het Secretariaat.

In de acht jaar die daarop volgden terwijl ik lid van het hoofdbestuur was, waren mevrouw H. A. Polak-Schwarz, mevrouw A. C. Terpstra-Heinrich en thans de heer W. C. Koppenberg Organisatie-secretarissen van opmerkelijke kwaliteiten. De heer J. Bijleveld heeft even goede prestaties geleverd in zijn lange jaren van verantwoordelijkheid als Organisatie-penningmeester, een functie die echte lankmoedigheid en geduld vereist. Dit zijn allemaal vrijwillige functies geweest, en de bescheiden integriteit, de bereidwilligheid persoonlijke inzichten buiten het gedisciplineerde uitvoeren van besluiten van het Hoofdbestuur te houden, zoals deze mensen die aan de dag gelegd hebben zijn des te opvallender. Onder andere is het hun taak geweest de Hoofdbestuursleden tactvol maar beslist te leiden langs de weg die deze bestuursleden zelf opgewekt gekozen hebben. Als de stabiliserende invloed van deze rustige doeltreffendheid er niet geweest was, was het best mogelijk geweest dat de IHEU weinig tot stand gebracht had. Door hen lof toe te zwaaien meen ik erkenning te geven aan de aanzienlijke invloed die het Verbond op de internationale beweging heeft gehad. Door middel van de groeiende correspondentie van de Organisatie-secretaris met individuen en groepen die over de gehele wereld verspreid zijn hebben Nederlandse humanisten een functie vervuld als IHEU-verkenner en ambassadeurs. Veel pionierswerk op dit gebied werd vóór 1952 uitgevoerd door de AHA, maar ik ben blij dat dit nu gedaan kan worden uit naam van de Unie.

Wij, leden van andere ledenorganisaties zijn trots en verheugd over het feit dat de IHEU een thuis heeft in het Erasmushuis. Meer van ons zouden het moeten kunnen zien staan aan de bochtige Oudegracht. Wij zijn het Verbond dankbaar voor de hulp die zijn personeel het IHEU-secretariaat bij tijden geeft en voor de kantoorfaciliteiten die het de IHEU biedt.

Het belang van het Verbond, internationaal gezien, is niet alleen van deze directe,

praktische aard. Andere ledenorganisaties zijn aangemoedigd, geïnspireerd zelfs, door het succes van het Verbond in de relatief korte tijd van zijn bestaan. Wij beseffen ook dat de wereld in zijn geheel een groter respect moet krijgen voor de waarde die onze inzichten hebben voor de 20ste eeuw als men de spectaculaire groei ziet van een specifiek humanistische beweging in een modern land. Als iemand die met vele Amerikanen gepraat heeft kan ik met overtuiging spreken wat dit onderwerp betreft. Humanisten in landen waarin, zoals in Nederland, geen duidelijke scheiding bestaat tussen kerk en staat worden gestimuleerd door het welverdiende succes van het Verbond in het zich veroveren van gelijke rechten met kerkelijke groeperingen. Ook hier fungeert Holland als voorbeeld.

Het Verbond beweegt zich op een terrein, dat van groot belang is voor zowel de theorie als de praktijk: de consequenties in het dagelijkse leven van een filosofie die uitgaat van het principe dat de mens de oorsprong is van alle waarden. Het Verbond heeft dit positieve en persoonlijke aspect van ons standpunt verkend door middel van sociaal werk, dat gedaan wordt door gediplomeerde krachten, door middel van geestelijke verzorging door vrijwillige geestelijke verzorgers, radio-lezingen, lezingen voor humanistische groepen, en, natuurlijk, door besprekingen tussen de leden onderling. Het Verbond zou ons nog verder van dienst kunnen zijn, naar mijn idee, als het nu begon met het rapporteren van resultaten van dit werk aan de hand van werkelijke gevallen ten behoeve van andere organisaties in de IHEU.

De invloed van Nederlandse intellectuele leiders, waaronder Dr. J. P. van Praag, Dr. J. In 't Veld, Prof. dr. L. G. van der Wal en anderen, is zeer aanzienlijk geweest. Hoewel sprekend en schrijvend in een taal die de hunne niet is hebben zij toch op internationale congressen en andere bijeenkomsten op treffende en subtiële wijze uitdrukking weten te geven aan hun ideeën. Zij hebben een karakteristieke en nuttige wijze van accent gelegd.

Zij hebben het humanisme gezien als in de allereerste plaats een bron van inspiratie voor individuen, en zij hebben het gezien als een oproep tot de verwezenlijking van menselijke mogelijkheden en menselijke uniekheid. Zij hebben de gevaren van de huidige problemen van de mens scherp doorzien.

Op deze en vele andere manieren heeft het Hum. Verbond de internationale beweging in zijn geheel beïnvloed. Ons, die in andere landen geconfronteerd worden met ietwat andere problemen kunt u desalniettemin wijsheid en vertrouwen geven. In de ruimere betekenis is dit slechts een voorbeeld van het fundamentele dynamische principe dat eenheid macht maakt.

Humanistische geestelijke verzorging - Achterstelling op tal van terreinen

„Kijk, daar staat de afvallige”, zei een gestichtspredikant, sprekende over een gedetineerde, cliënt van een raadsman van het Humanistisch Verbond. En een collega kerkelijke geestelijke verzorger sprak over de humanisten als over „nietsnutten”, die hij „node” moest „duldten”. Nu raken ons dergelijke denigrerende opmerkingen de koude kleren niet, maar zij getuigen toch wel van bijzonder weinig begrip voor het humanisme en de humanistische geestelijke verzorging.

Dit tekort aan waardering komt dan ook in feite nog voortdurend tot uiting in een consequente discriminatie van humanistische activiteiten. Neme men het werk in de arbeiderskampen als voorbeeld. Voor de kerken wordt de lectuurvoorziening vergoed, voor het Humanistisch Verbond niet. De kerkelijke geestelijke verzorgers ontvangen belangrijke tegemoetkomingen voor bureau- en vergaderkosten; ten aanzien van het verbond zijn de kosten sinds 1956 op f 1000 per jaar gefixeerd. En dan moeten er van onze kant bovendien nog een aantal formele garanties worden gegeven, dat er geen claim op buitenkerkelijken zal worden gelegd, niemand in zijn overtuiging zal worden gekwetst, niet anti-godsdienstig zal worden opgetreden en er geen pogingen zullen worden ondernomen om de orde te verstoren.

Blijkbaar hebben velen buiten onze kringen de indruk, dat humanistische bijeenkomsten maar al te gemakkelijk het gevaar lopen, in Poolse landdagen te ontaarden. Het zij zo; ook Thomas was niet te overtuigen alvorens hij had gezien. In de IJsselmeerpolders heeft men trouwens nog een andere methode ontdekt om het humanistische werk te bemoeiijken. Daar wordt de subsidie slechts verstrekt naar rato van het aantal leden: formeel uitgangspunt waarbij men het Humanistisch Verbond praktisch uitsluit. Wel een aanmoediging om zieltjes te gaan winnen, doch dat kan lastig als karakteristieke doelstelling van geestelijke verzorging worden beschouwd.

Ingewikkelde regeling

In de gevangenissen is men er in geslaagd een dusdanig ingewikkelde regeling tot stand te brengen om het Humanistisch Verbond te discrimineren, dat verscheidene directeuren er maar slecht weg mee weten. Alle gedetineerden zijn, ongeacht hun geestelijke overtuiging, allereerst verplicht met predikant of pater contact op te nemen. Pas na afwijzing van de kerkelijke geestelijke verzorging bestaat er – maar dan moeten er minstens zes volle weken verlopen zijn – gelegenheid tot het aanvragen van een nog slechts „informatief gesprek” met de humanistische geestelijke raadsman.

Formeel zijn de directeuren van de gestichten gehouden om de buitenkerkelijke gedetineerden op deze mogelijkheid te wijzen; het wordt nogal eens vergeten. Veel gekker is nog, dat bij overplaatsing herhaaldelijk het spel van de contactperiode opnieuw gaat beginnen; zelfs al was de gedetineerde in het vorige gesticht reeds bij de humanistische geestelijke verzorging onder dak. Het departement van Financiën verhinderde de subsidiëring van een full-time supervisor, waartegen de minister van Justitie, gehoord het eenstemmig advies van de commissie voor buitenkerkelijke geestelijke verzorging, geen bezwaar had.

De toestanden in de gevangenissen – waar niettegenstaande de tegenwerking het aantal gedetineerden, met wie contact bestond, opliep van 102 in 1955 tot 719 in 1959 – worden misschien nog het best gekenschetst door het feit, dat prentbriefkaarten van een raadsman, die hij tijdens zijn vakantie zijn cliënten zond, hun bestemming niet bereikten en een andere raadsman laatst werd berispt omdat hij een partijtje ping-pong speelde met een protestantse jongen „terwijl hij toch wist zich niet te mogen bemoeien met gedetineerden, die niet aan zijn zorgen zijn toevertrouwd”.

„Geen behoefte”

De geschiedenis van de discriminatie in de strijdsmacht vertoont telkens nieuwe verrassende wendingen, al naar gelang de kwestie weer eens in de volksvertegenwoordiging ter sprake wordt gebracht. In tegenstelling tot de kerkelijke organisaties heeft het Humanistisch Thuisfront tot het militaire apparaat geen toegang, aangezien de minister van een behoefte aan humanistische geestelijke verzorging niet is gebleken. Hóe die behoefte zou moeten blijken is natuurlijk volstrekt onduidelijk. Men zou een proef kunnen nemen voor een bepaalde periode, doch schrikt daarvoor kennelijk terug. Maar al te begrijpelijk, van kerkelijk standpunt bezien, want de gang van zaken in vergelijkbare gevallen wijst er op, dat de behoefte sneller groeit naarmate de mogelijkheden worden uitgebreid.

De militairen hebben wel toegang tot de humanistische vormingscentra en militaire tehuizen, waarbij overigens de minderjarige een verklaring van „geen bezwaar” van zijn ouders moet kunnen overleggen. Katholieke militairen mogen zonder toestemming een protestants-christelijk vormingscentrum bezoeken of omgekeerd. De deelneming aan het humanistische vormingswerk is van departementswege beperkt en op het getal van 3000 per jaar gebracht. Ook financieel wordt het Humanistische Vormingscentrum aanmerkelijk bij de kerkelijke vormingscentra achtergesteld.

Mohammed en Socrates

Om in kort bestek de zaak van de discriminatie van humanisten in Nederland uit de doeken te doen zou onbegonnen werk zijn. De achterstelling doet zich op tal van terreinen in openlijke of verkapte vorm voor. Zij wordt in sommige gevallen nadrukkelijk gepropageerd – gelijk in het a.r.-rapport over de humanistische geestelijke verzorging – terwijl in andere gevallen onder het mom van gelijkberechtiging het meten met twee maten in zijn ergste vormen wordt beoefend.

In de radio is van humanistische zijde steeds een belangrijk middel gezien om tot verdieping van de levensvisie van buitenkerkelijken bij te dragen. De praktijk is daar sedert jaren, dat zonder de door V.A.R.A. en A.V.R.O. geboden gastvrijheid het Humanistisch Verbond nergens zou zijn. De V.A.R.A. verstrekt al meer dan twaalf jaar wekelijks zendtijd met de bedoeling te voorzien in de behoeften van een groep, die vóór de oorlog nog geen plaats in het geestelijk leven had gekregen. Het nieuwe ontwerp-omroepwet sluit echter wederom het Humanistisch Verbond als genootschap op geestelijke grondslag van de mogelijkheid om zelfstandig zendtijd te verkrijgen uit. Natuurlijk wordt de gastvrijheid bij de omroepverenigingen op hoge prijs gesteld. Maar die omroepverenigingen zijn niet humanistisch en voor het Verbond blijft het bezwaarlijk onder dak te moeten bij organisaties, die elk een eigen kleur en karakter dragen.

In christelijk Nederland kijkt men intussen niet zo nauw als het op dergelijke dingen aankomt, ofschoon men onmiddellijk de meetlat ter hand neemt zodra het de eigen belangen betreft. Na lang aandringen werden veertig contactadressen van gerepatrieerden in contractpensions overgelegd ofschoon er goede gronden waren om aan te nemen, dat per jaar gemiddeld 400 gerepatrieerde gezinnen niet tot enige godsdienstige gezindte behoren. Van de veertig bleken verscheidenen het islamitisch geloof te omhelzen. Merkwaardige inconsequentie bij hen, die in de godsdienst altijd iets van principieel hoger orde willen zien dan in het Humanistisch Verbond: komt het in de kraam te pas dan wordt Mohammed niet hoger aangeslagen dan Socrates!

Roethof

Rekenschap

Het laatste nummer van *Rekenschap* opent met een verklaring ondertekend door vier leden van de redactie, waarin wordt uiteengezet waarom Prof. Stuiveling en Prof. Ten Have uit de redactie zijn getreden.

Dr. O. Noordenbos schrijft over Johannes van Vloten, de strijdbare humanist uit het midden van de vorige eeuw. Het artikel, verlicht met een fraai portret, eindigt als volgt: „Johannes van Vloten is geen schrijver, wijsgeer, geleerde, wiens werken hem lang overleven, maar in zijn eeuw is hij een stoutmoedig imitator geweest met al de deugden, hebbelijkheden en onhebbelijkheden die zulk een intens levende man kenmerken. Met al zijn felheid was hij dóór-en-dóór oprecht en vaak kinderlijk verbaasd over de weerstanden die hij opriep. Hij was een geest- en doordrijver, maar met een goedlachse humor. En hij was steeds zoekende naar een levensvisie die ruimte zou geven aan alle menselijke behoeften, strevingen en overtuigingen. Hierom, om zijn béleefd en géleefd humanisme, moeten we hem in ere houden.”

Dr. M. I. Spetter schreef over *Negers en blanken in Amerika*, met als ondertitel: Snel

veranderende menselijke verhoudingen. Het is een hoopvol artikel t.a.v. de toekomstige Status der negers.

Prof. A. B. Droogleever Fortuyn, oud hoogleraar in de dijkunde en de histologie aan de hogescholen van Batavia en Soerabaja schreef een kort artikel over *De natuurlijke dood*. Rec. is geheel onbevoegd het artikel te beoordelen, wel durft hij te zeggen, dat hij het even zelden, interessant als diepzinnig vond. Van de hand van Nguyen Dang Thuc, lector in de wijsbegeerte aan de Universiteit van Saigon werd een artikel vertaald over *De rol van het humanisme bij de opbouw van een nieuw Azië*.

Het belangwekkende artikel besluit:

„Azië behoort, steunend zowel op een terugkeer tot zijn oude humanistische waarden als op de toepassing van nieuwe industriële technieken, in staat te zijn zichzelf weer op te bouwen en deel te krijgen aan de zaken, die de mens betreffen, in overeenstemming met zijn schitterend verleden. Een dergelijke wedergeboorte zou een weldaad zijn niet alleen voor enkele Aziatische volken, maar voor de gehele wereld.”

In de rubriek *Uit de tijdschriften* wordt een artikel besproken uit *The Radical Humanist*; uit de *Twentieth Century* een somber stuk van Sir John Lomax, die de oorlog als de onvermijdelijke motor van de vooruitgang ziet met als einde een totaal vernietigende strijd.

Het nieuwe tijdschrift *Wijsgerig perspectief op maatschappij en wetenschap* wordt besproken en uit de *Standaard* (Brussel) wordt melding gemaakt van een artikel van Prof. Albert Westerlinck waarin hij schrijft over de groeiende verdraagzame gezindheid in R.K. kringen, een verschijnsel dat ook in Nederland duidelijk valt waar te nemen.

P. Krug geeft in de *Internationale Kroniek* een overzicht van de geschiedenis van Turkije, uitlopend op de jongste gebeurtenissen. Het gevarieerde en, als altijd, interessante nummer eindigt met een, wat wonderlijk aandoende korte polemiek tussen Ds. A. de Wilde en Libbe van der Wal, over het fragment van een te verschijnen roman van laatstgenoemde. Had dominee De Wilde het gehele boek niet kunnen afwachten, had v. d. Wal niet naar het gehele boek kunnen verwijzen? B.

Aan onze goede vrienden de Nederlandse Humanisten

door Dr. Karel Cuypers,
nationaal voorzitter B.H.V.

Is het wel nodig te zeggen hoe verheugd ook wij zijn bij de vijftiende verjaardag van het Nederlands Humanistisch Verbond?

Uw Verbond is zoiets als onze grote broer, waartegen wij met fierheid opzien en waarvan het prestige ook op ons een weerschijn geeft. Wij behoren beide tot de grote internationale familie, maar toch brengt de eenheid van taal ons wel wat nader tot elkaar. Wij volgen hier steeds met aandacht uw opgang en in al onze afdelingen leest men uw publicaties, want ons Bestuur heeft er voor elke „kern” een abonnement op genomen. Ook komen onze sprekers over de staatsgrens op bezoek en omgekeerd komen uw leiders vaak ons publiek toespreken.

Het schijnt weinig zin te hebben over onze gemeenschappelijke ideeën te praten. Het is toch vanzelfsprekend dat wij het in grote trekken roerend eens zijn. Daarom word ik als het ware door de omstandigheden gedwongen hier te handelen over het verschil in aanpak. En het komt mij voor dat ook de Nederlanders daarin het meest belang stellen.

Er is inderdaad een zeker verschil in actie. Laten wij de toestand schilderen en laten wij de redenen opsporen. Maar mag ik vooraf vragen deze uiteenzetting als strikt persoonlijk te beschouwen en in geen dele gebonden aan een „officiële” mening van ons Verbond?

In grote trekken is de politieke toestand in België aldus: twee grote partijen, waarvan één katholiek en kerkelijk, een ander socialist en onkerkelijk – hoe men het ook draait of kere! Blijven nog de liberalen, die voor de meerderheid onkerkelijk zijn. Er loopt bijgevolg een scherpe politieke scheidslijn over kerkelijkheid en onkerkelijkheid (zelfs over klerikalisme en antiklerikalisme) al vertonen zich tekenen dat zulks in de toekomst niet zó zal blijven, maar laten wij het „huidige” nemen. De scheiding geloof-ongeloof brengt mee dat een aanzienlijk deel van het „praktisch humanisme” door politieke groeperingen, door vakverenigingen of door ziekenkassen verricht wordt en het vaak niet gewenst is daarnaast een parallelle actie te beginnen. Ons voornaamste doel wordt daardoor: de „vrijzinnigen” (die in ons land altijd „ongelovig” zijn omdat er praktisch gesproken geen protestantisme bestaat) moeten wij voortdurend herinneren aan het feit dat zij

tweederangsburgers zijn, die wel financieel langs staatskanalen de materiële belangen van de kerkelijke instellingen moeten steunen, doch die haast nooit in een milieu met eigen levensbeschouwing terecht komen als er morele hulp bij te pas komt. Wij denken aan de ziekenhuizen, aan het leger, aan de gevangenen, aan de wederopvoedingsgestichten en aan nog zoveel instellingen, ja, zelfs aan de openbare scholen, waar de katholiek wel recht krijgt (en dikbetaald) op een eigen onderwijs, maar waar de humanist moet tevreden blijven met een „neutrale” opvoeding, die in vele gevallen katholiek getint is! Wel bezitten wij een „ongelovige” universiteit te Brussel, die nu steeds meer en meer Nederlandstalige afdelingen krijgt: daar heerst uitgesproken een vrijzinnige wereld- en levensbeschouwing, gesteund op het vrij onderzoek. Wij koesteren veel hoop in de uitstraling van deze Vlaamse afdelingen.

De Nederlander geeft zich vaak geen duidelijk beeld van onze toestanden. Wij discussiëren niet over geloofszaken: ofwel is men katholiek en volgt men de voorschriften van de kerk, ofwel is men het niet en dan gevoelt men zich bevrijd, losgemaakt, „anders”. De vrijzinnige wenst geen vervanging van „waarden” of „toestanden” die hij door het opgeven van het geloof zou verloren zijn. Hij houdt niet van zondagbijeenkomsten. Hij voelt zich enigszins onbehaaglijk als hij over geloof of over „bezinning” hoort praten. Hij meent zich immers verder dan dat. Voor hem is humanisme nooit een zuil, omdat het nooit in gelijk welke gedaante, die hij zich voorstelt, aan „geloof” kan doen denken. Het gebruik van het woord religie is al genoeg om de meesten volkomen af te schrikken. Het klinkt in vele oren verwant aan obscurantisme.

Men vergete niet dat wij sterk beïnvloed zijn en blijven door het Franse rationalisme en de Franse „clarté”. Wij staan in zekere mate wantrouwig tegen het irrationalisme van sommige vrijzinnigen, dat wij dikwijls als onoprecht, snobistisch of reactionair aanzien.

Dat alles geeft beslist een eigen kleur aan ons humanisme. In feite interesseren de discussies over geloof en ongelooft, over klerikalisme en anti-klerikalisme ons niet meer omdat wij menen dat stadium voorbij te zijn. Wij vrezen thans veel meer de nieu-

were sociale verschijnselen, die de persoonlijkheid van de mens ernstig bedreigen: propaganda, hersenspoeling, massificatie met de middelen pers, radio, film, televisie.

Wat presteren wij? Vooreerst onze bijeenkomsten, die gewoonlijk debatten zijn, meestal met een reële, actuele inslag, of informatief wetenschappelijk. Verder beschikken wij over een halfmaandelijks tijdschrift en over een onregelmatig verschijnende reeks „cahiers”.

En wij hebben ook een zekere praktisch-humanistische activiteit, evenwel „kwantitatief” niet te vergelijken met die van de Nederlanders, ook enigszins „anders”. Wat wij echter als kostbaars in ere houden zijn heel speciale vormen van aanpak, ons geboden door onze leergangen moraal in de Rijksscholen, met onze bloeiende werkgemeenschap van de leraren ethiek, de debatgroepen bij de leerlingen en de komende oudersverenigingen. En wij hebben onze radio- en televisie-uitzendingen! Wij bestrijken door deze actiemiddelen een zeer uitgebreid veld en onze tegenstanders zijn zich daar zeer goed van bewust. Deze werking slorpt al onze beschikbare krachten op, erger: ze gaat vaak onze krachten te boven.

Wij vragen een belachelijk laag lidgeld: 50 Frank per jaar. De Belg is immers lid van zoveel verenigingen! Door de politieke toestand voelt hij vaak zijn vrijzinnig geweten gerust door een vereniging te steunen, die óók humanistische principes heeft! Dat remt ons. Onze leden zijn schier uitsluitend hogere en middelbare intellectuelen. Hoe wij ook trachten het te veranderen, wij blijven een leger van officieren. Dat is tegelijk een zwakte en een kracht: het brengt een uiterste differentiatie in de meningen!

Een andere ernstige belemmering brengt de tweetaligheid van ons land. In het Vlaamse land loopt het taalgebruik enigszins parallel met het politieke progressieve denken. Franssprekenden zijn in Vlaanderen vaak reactionair, ik zeg voorzichtigheidshalve „vaak”! Zij hebben (wederom „vaak”) racistische vooroordelen tegenover de Vlaamssprekenden en tegenover de Nederlandse taal. Wij kozen bijgevolg niet een tweetalige Belgische actie, die in Vlaanderen geen weerklank en geen kracht kan vinden en beperkten ons tot een uitsluitend Nederlandstalige actie. Alhoewel wij sterke en zeer vriendschappelijke betrekkingen onderhouden met vele Franssprekende „humanisten”, kunnen wij ze er niet toe bewegen een Verbond te maken. De redenen liggen in de nationale toestanden, die voor de Franssprekenden het humanisme nog méér over allerlei bestaande activiteiten verdelen. Het humanisme bestaat en is er zelfs machtiger dan bij ons, het wil zich evenwel niet organiseren. Zo is het

Slot op pag. 11, laatste kolom

Pia Vota

Mij is verzocht om bij het derde lustrum van het Humanistisch Verbond in het kort een visie van protestants-christelijke zijde op het moderne humanisme in het algemeen en op het Humanistisch Verbond in het bijzonder te geven. Ik heb het natuurlijk gaarne aangenomen, daar ik gaarne bij een feestelijkheid als een nieuw lustrum voor het Humanistisch Verbond natuurlijkerwijs is, compareer als oprecht blijk van belangstelling in het leven en werken van één der belangrijke geestescomponenten van het Nederlandse volk. Er echter nader overdenkende wat ik dan als blijk van medeleven in dit korte artikel zou zeggen, kwam onwillekeurig de vraag bij mij op! Maar wat zal ik dan zeggen? Heb ik niet in mijn geschrift „Kerk en Humanisme” klaar en omstandig mijn „visie” op het moderne Humanisme in het algemeen en op het Humanistisch Verbond in het bijzonder onder woorden gebracht? Moet ik me herhalen en nog eens uitspreken dat in mijn visie het Humanisme in het algemeen één der oudste en betekenisvolste machten is van wat wij Westerse cultuur plegen te noemen? En niet alleen één der oudste en betekenisvolste, maar gezien de verstrengeling der geestelijke machten, die Europa als cultuurtype hebben gecreëerd en gevoed, een echt onmisbaar element? Moet ik opnieuw getuigen – wat ik gaarne doe – dat het Humanistisch Verbond in de korte tijd van zijn bestaan een achtbare lijst van dienst vertoont en dat, naar mijn mening, het streven van het Humanistisch Verbond om zich op specifiek humanistische gronden in te zetten voor de noden van maatschappij en wereld en verantwoordelijkheid daarvoor te willen dragen, principieel aanvaard moet worden als bijdrage tot het geestelijke en morele welzijn van ons Nederlands bestel, en praktisch ruim baan moet gegund worden?

Misschien – zo liepen mijn gedachten – is

zulk een herhaling, ook al gaat die mij persoonlijk tegen de draad, nog zo gek niet daar natuurlijk het bewuste boekje „Kerk en Humanisme” in 1956 verschenen, allang weer vergeten is. Elk auteur bedenke dat het leven van de meeste gedrukten, vooral in onze razendsnel levende tijd, „kortstondig als het gras” is. Maar om die reden dat kortstondigheid van effect het fatum van de meeste „libelli” is, kan herhaling dus nog niet zo gek zijn, maar ze kan toch eentonig worden en het gevaar lopen bij een feestelijke gelegenheid als een lustrum het karakter van een toast te krijgen. Nu ben ik allesbehalve een toaster en, dus blij dat ik onwillekeurig in de bovenstaande vraagzinnen op pregnante wijze mijn „visie” op het Humanisme in het algemeen en op het Humanistisch Verbond in het bijzonder tot uitdrukking heb gebracht. Met te meer overtuiging, omdat ik door de van tijd tot tijd plaats hebbende Samenkomsten van Christenen en Humanisten een zeer door mij op prijs gestelde gelegenheid heb om met leidende figuren uit het Humanistisch Verbond in dieper contact te treden over onderwerpen, die beide vertegenwoordigde groepen even ernstig ter harte gaan als verantwoordelijke leden van een pluralistische maatschappij.

Misschien mag ik aan deze door mij verheugend geachte samenkomsten aanhaken om iets te zeggen dat boven waardering of kritiek van humanisme of protestantse christelijkheid uitgaat. Zoëven liet ik het woord „pluralistische maatschappij” vallen. Ik beschouw persoonlijk dit evidente feit van de moderne samenleving als een winst, als één der verworvenheden van wat men in specifieke zin de „moderne wereld” noemt. Voor het uiterst riskante avontuur dat in het feit der pluralistische maatschappij ligt opgesloten, ben ik niet blind, maar het verhindert mij niet om er een *potentieel* heilrijk feit in te zien. Dit potentieel heilrijke zal echter al-

leen een vol en echt, een verrijkend en verdiepend feit worden, wanneer de tot verantwoordelijkheid en leiding geroepen en de intelligent meeleven van alle geestelijke typen die de pluralistische maatschappij vormen, zich dan ook bereid tonen om de kosten te betalen. D.w.z. de kosten te betalen voor een waarachtig „geestelijk samenleven in Nederland” zoals de titel van een pas verschenen boekje van W. Banning, waarin men ook de proeve van een portret van het Humanisme en het Humanistisch Verbond aantreft luidt.

M.i. staan we in ons goede land wat betreft het beoefenen van de kunst „de kosten betalen” nog zeer in de babyschoenen. Ik maak geen vergelijkingen met andere landen en cultuurkringen om te zien of het een universeel verschijnsel is dat die kunst nog zo weinig echte beoefening vindt, of dat ons land vergelijkenderwijs gesproken apert-achterlijk of voorlijk is. Het concrete, terzake zijnde punt is dat Nederland dat zo treft door de grote verscheidenheid, die het uiterlijk (niet het innerlijk) kenmerk is van het fenomeen „pluralistische maatschappij”, dit product der „moderne wereld” waarin wij onontkoombaar geplaatst zijn nog in geringe mate als „opgave” ziet, als *potentieel* heilrijk feit dat om toegewijde bewerking vraagt.

Anders gezegd de pluralistische maatschappij als „opgave”, als potentieel heilrijk feit, kan alleen tot zijn recht komen – ongetwijfeld in ingespannen arbeid – wanneer samenkomen, ontmoeting, samenspreken meer wordt dan van alle zijden ernstig-genomen zelfexplicaties. Dat meer heet communicatie in de volle zin des woords. Christenen en Humanisten in Nederland hebben, heel enkele uitzonderingen daargelaten, nog heel wat in dat opzicht te leren. Voor de volgende 5 jaar wens ik mijzelf en het Humanistisch Verbond grote leergierigheid toe.

H. Kraemer

Een Katholieke gelukwens

De redactie van „Mens en Wereld” vraagt mij voor haar Jubileumnummer een katholieke visie op het humanisme en het Humanistisch Verbond te geven. Ik maak daar graag tevens een felicitatie van, niet als een min of meer obligate gelegenheidsgeste, maar werkelijk als een mee-blij-zijn, uit sympathie van binnenuit, op grond van de overtuiging, dat bij alle verschil van opvatting wij samen toch staan voor eenzelfde zaak en eenzelfde doel: de wereld waarin wij leven meer leefbaar te maken. De wijze waarop het Humanistisch Verbond zich in de afgelopen vijftien jaar voor deze zaak heeft ingezet, verdient grote bewondering en is een gelukwens meer dan waard.

Mijn visie op het Humanistisch Verbond hangt direkt samen met het dubbele aspekt, dat de moderne humanistische beweging vertoont: enerzijds haar hartstochtelijk en niet-aflatend appél op de humaniteit, anderzijds haar feitelijk gesitueerd-zijn in de buiten-godsdienstige wereld. Wat mij oprecht verheugt in uw Humanistisch Verbond, is zijn ernstig streven naar echte menselijkheid in persoonseerbiediging en solidariteit, omdat ik mij daarin met u verbonden weet; wat mij pijn doet, is, dat wij bij dat samen-gaan toch vreemden voor elkaar blijven juist daar waar die verbondenheid het grootst zou moeten zijn.

Ongodsdienstig humanisme... twee woorden, twee aspekten. Ik hoop, dat spoedig meer-

katholieken in Nederland gaan begrijpen en aanvaarden – minstens als feit! – dat dit voor u één begrip, één werkelijkheid is. Het is een ongelukkige, hoewel voor Nederlandse verhoudingen geen ongewone, gang van zaken geweest, dat het Humanistisch Verbond zijn eerste grote publiciteit te danken heeft gehad aan de politieke discussies die het ongeveer tien jaar geleden rond zichzelf heeft zien ontstaan. Een tot dan toe bijna onbekende atheïstische groep bleek plotseling krachtige pleitbezorgers in regering en parlement te hebben. Tegelijk realiseerde men zich, dat deze humanisten (wat kreeg dat woord ineens een andere klank!) al jarenlang iedere week radio-uitzendingen hadden en dat ze in veel plaatsen maatschappelijke werkers en gezinsverzorgsters hadden ingeschakeld. Een congres in Amsterdam deed de deur dicht: er bleek een internationale organisatie achter te zitten, met de baas van de UNESCO aan het hoofd...

Vandaag, na zoveel jaren, kan men misschien glimlachen over de soms panische reakties van toen – als ons tenminste het lachen niet vergaat bij het zien van de nawerking die ze nu nog hebben. Ik hoef daarover hier niet te schrijven; u kent ze, aan den lijve, beter dan ik. Wat ik wilde zeggen, is, dat de gerechtvaardigde en diepe bezorgdheid, die er van de zijde van de Kerk bestond over de massale geestelijke vervlakking en geloofsafval, voor een goed deel

op een zijspoor terechtkwam, in de eerste plaats omdat men in de humanistische beweging bijna uitsluitend een sociologisch grijpbare voorhoo-de zag van dat tot dan toe geruisloze en onoverzichtelijke afvalproces, en ten tweede omdat het optreden van deze beweging te eenzijdig als een politieke affaire werd gezien en dienovereenkomstig tegemoetgetreden. Nogmaals: de nawerking van dit alles is er nog steeds, in niet geringe mate, maar er is ook een begin van heroriëntatie, van bezinning. Men komt tot het inzicht, dat het zijspoor zo niet een dwaalspoor, dan toch minstens een dood spoor zal blijken.

Dit alles betekent intussen, dat van een evenwichtige en degelijke opinievorming in katholieke kring t.a.v. het humanisme nauwelijks sprake is. Het geven van een min of meer representatieve katholieke visie is in deze omstandigheden een moeilijke zaak. Ik beperk mij daarom tot een enkele persoonlijke gedachte.

Als ik het Humanistisch Verbond tracht te plaatsen in de algemene humanistische beweging van deze tijd, dan zie ik het allereerst als een naar plaats, tijd en omstandigheden bepaald en beperkt symptoom van de overal aan de gang zijnde ontwikkeling naar een steeds dieper beleefd mensbewustzijn. Dr. Kwee Swan Liat heeft dit laatste in een verhelderend artikel in een van de allereerste nummers van het tijdschrift „Rekenschap” treffend gekarakteriseerd als een algemeen substraat, dat in onze tijd, na

de objectiverende, natuurwetenschappelijk-gerichte benadering van de werkelijkheid in een vroegere periode, aan alle gebieden van menselijke werkzaamheid ten grondslag ligt en daaraan een nieuwe richting geeft. De mens gaat het unieke van zijn eigen centrale positie als zelfstandig en eigenwettelijk persoon-in-en-met-de-wereld ontdekken. Er is een „universeel humanisme”, dat zich zowel in godsdienstige als niet-godsdienstige kring doet gelden op alle terreinen van denken en doen.

Als gelovige ervaar ik deze geestelijke ingroei van dat zich hernieuwend en zich voortdurend intensiverend mensbewustzijn in de christelijke denk- en leefwereld als een krachtige inspiratiebron voor een hernieuwde doorlichting van het totale geloofsgegeven. En dan blijkt, dat dit geloofsgegeven (althans wat de katholieke theologie en levensstijl betreft) alle voorwaarden voor een harmonische en evolutionaire ontwikkeling principieel in zich draagt, ook voor deze tijd – ja, dat het zélf wezenlijk alle elementen bevat, die het „christelijk humanisme” aktueel en volledig humanisme doen zijn. Voor mij betekent dat, dat ik de moderne humanistische beweging als een parallelver-

schijnsel zie binnen een algemeen gebeuren, en dat het predikaat „humanistisch” niet alleen geen monopolie is van wat ik in dit opzicht in de niet-godsdienstige wereld zie groeien, maar ook, dat ik een sektarisch karakter aan organisaties als het Humanistisch Verbond niet kan ontzeggen. Naar mijn katholieke overtuiging – ik weet op voorhand, dat u deze zienswijze niet deelt, maar daarom geef ik ze juist – vertegenwoordigt de moderne humanistische beweging een geestesstroming, die één bepaalde, waardevolle visie, die ik in het geheel van mijn geloofs-overtuiging en alleen daarin tot volledige gelding kan brengen, als een deelbaarheid verabsoluteert. Deze verzelfstandiging van wat ik dus een deelbaarheid moet noemen, zie ik in feite mede veroorzaakt door de aktuele godsdienstige situatie: het historische verschijnsel van ontkerstening en buitenkerkelijkheid.

Dat ik van een parallelbeweging kan spreken betekent intussen ook – en dat is de positieve kant van de zaak –, dat er een breed terrein is waarop wij met elkaar kunnen praten, elkaar kunnen verstaan en respekteren, en dat wij kunnen samenwerken. Niet alleen kunnen, maar moeten. Want diezelfde zich humaniserende

wereld produceert tegelijk zóveel onmenselijkheid, dat wij alleen gezamenlijk met konstruktieve aanwending van alle geestelijke krachten deze crisis misschien de baas zullen worden. In dit besef kan en wil ik mij tenvolle medestander van u voelen, en vier ik met u dit jubileum, met gemengde gevoelens, maar met de zekerheid van een hoopvol perspectief.

W. Engelen Pr.

Slot van pag. 9

ook in Frankrijk. De Franssprekende humanist is individualist en beschouwt dit als een kenmerk van zijn waardigheid! Onze „rationalisten” langs Franssprekende zijde kunnen bv. vergaderingen beleggen, waarop aantallen malen méér aanwezigen in één stad komen dan zij leden in gans het land hebben. Die aanwezigen worden nl. nooit „lid” van een groepering. Onze tegenstrevers weten echter wel dat er zovele „potentiële” leden op een bepaald ogenblik kunnen gereed staan. Daarom is de waakzaamheid van een Humanistisch Verbond in ons land van zulke grote betekenis. Het verenigt ook zonder lidmaatschap alle vrijzinnige intellectuelen en het bereikt continu langs deze om, de grote massa. Wij doen ons best te zijn: *het vrijzinnig geweten van ons land.*

Hoe ver ben ik helaas afgedwaald van mijn oorspronkelijke bedoeling een „lofdicht” op het Nederlandse Humanistische Verbond te schrijven! Op school zou ik belijst nul voor dit opstel krijgen. Ik schaam mij. Maar het doet toch zo goed eens onder vrienden uit te praten, zijn nood te klagen en zijn verwachtingen te lossen. Tenslotte is de mogelijkheid voor een vrijmoedig gesprek een blijk van onderling vertrouwen.

Dat wij in het Vlaamse land als een verbond bestaan, een verbond, dat in ons land met zijn bewogen kultuurverschijnselen, een speciale en opvallende rol speelt, danken wij werkelijk aan het Nederlands Verbond. Zonder het Nederlandse H.V. zou er bij ons niemand aan gedacht hebben een dergelijke organisatie op te richten. Dat de jonge broer in enkele van zijn trekken en in zekere vormen van zijn karakter van de oude verschilt was te verwachten als men de woelige aard van de Vlamingen kent. Wij vinden zulke toestanden natuurlijk en goed, en we hopen dat de Nederlanders deze mening delen! Door onze verschillen in details blijft ons gesprek levendig en interessant en zo behoeden wij elkaar voor eenzijdigheid en verstarring – wel het ergste gevaar voor het humanisme. Samen kunnen wij het universeel humanisme opbouwen met onze ondervindingen op een zeer uiteenlopend terrein. Aldus hebben alle humanisten ter wereld er belang bij dat wij de diversiteit in onze opvattingen en activiteiten als een rijkdom uitbaten en dat wij dus onze familiebanden nog steviger aanhalen.

Nog véél sukses, oudere broeder!

De Humanistische geestelijke verzorging in arbeiderskampen

De geestelijke raadsleden van het Humanistisch Verbond hebben in de arbeiderskampen vele contacten met niet-godsdienstige arbeiders uit alle delen van het land. Deze geestelijke verzorging heeft sinds lang zijn plaats in de kampen gevonden. Dat zij ook van de zijde van godsdienstige arbeiders waardering ondervindt, blijkt uit onderstaande passage uit een brief van een katholiek arbeider, die onze geestelijke verzorging niet van node heeft, maar beseft wat deze bemoeienis kan betekenen voor zijn niet gelovige mede-arbeiders.

Hij schrijft over het belang van de geestelijke verzorging in het algemeen en betreft daar ook de humanistische geestelijke verzorging in met de volgende woorden:

Het is niet dat ik wie dan ook wil beschuldigen, maar zolang wij in Lelystad op perceel II zitten (circa 8 maanden), in een grote keet ongeveer een uur varen uit de wal, is er nog *nooit* een geestelijke verzorger ons op wezen zoeken. Of dit nodig is? Harder dan ooit te voren. De stemming is in die keet beneden peil, gekanker enz., en als je zo de gesprekken hoort die deze 80 mensen voeren in de week, dan schaam ik mij vaak dat ik niet meer voor hun kan doen.

Als rasechte Brabander zit ik nu zowat 7 jaar onafgebroken in diverse kampen, heb ve-

le geestelijke verzorgers meegemaakt en deze mensen leren kennen als personen, die ervan overtuigd zijn, dat wij door inspanningen en offers vaak een gezamenlijk stuk werk doen, dat van onschatbare waarde is voor de kampbewoners.

En als katholiek doet het mij goed dat vooral onze humanistische verzorgers hierin ongetwijfeld een grote rol spelen.

Ik kan niet anders zeggen dan dat ik het grootste respect en bewondering voor hun prima werk heb gekregen, en dat ze mij als katholiek steeds hebben gewaardeerd.

Een katholiek arbeider

Met deze simpele opmerkingen kunnen wij ons gesterkt weten in de overtuiging dat meer en meer begrip ontstaat voor de eigenlijke betekenis en de bedoeling van onze geestelijke verzorging: het tegemoet treden van de niet-godsdienstige mens in zijn persoonlijke problemen, én in de menselijke verbanden de waardering voor de medemens ook in zijn anderszijn.

Ter verduidelijking moge er echter aan worden toegevoegd, dat de humanistische raadsleden tot voor kort geen toegang hadden tot de IJsselmeerkampen, waartoe perceel II behoort. Met het werk ook in deze kampen is nu juist een begin gemaakt.

*Deltawerkers bij
Kamp Hellevoetsluis*

Vijftien jaar film

Vijftien jaar is natuurlijk een betrekkelijk korte tijd – maar in de geschiedenis van de cinematografie is het toch een vrij lange tijd, omdat de film zelf nog maar zo kort bestaat. En als we de periode van 1945 tot nu overzien, dan ontdekken we, dat er heel wat stromingen zijn opgenomen, die òf reeds zijn uitgewoed, òf nog zacht nakabbelen, òf pas begonnen zijn hun nieuwe golven in de filmclubs en de bioscoopzalen te stuwten.

De grote verrassing vlak na 1945 vormde het Italiaanse neo-realisme. De regisseurs daar maakten van hun vele noden een deugd: zij gingen de trieste, armoedige, gedeeltelijk in puin liggende straten op, waar zij hongerige, getormenteerde mensen vonden, en draaiden hun films, waarvan de meest opvallende kenmerken de eenvoud, de levenschtheid en de sterke sociale inslag waren.

Zo ontstonden onder andere: de werken van Visconti Rossellini's „Rome, open stad”, en „Païsa”; Luigi Zampa's „Vivere in Pace”; de Santis' „Tragische Jacht”; en, als hoogtepunten Vittorio de Sica's onvolprezen „Fietsendieven”, „Wonder van Milaan” en „Umberto D.”

Het grote gevaar van het neo-realisme was, dat het soms verwerd tot bijna ouderwets naturalisme, met alle gevolgen van dien: schraalheid en schrielheid in de Sica's „Het Dak”, theatraliteit en de sombere melo-dramatiek van de armoede in andere films. Verscheidene jaren later kwamen nog, als schitterende nabloe, de films van Fellini, „I Vitelloni”, „La Strada” en „De nachten van Cabiria”, alhoewel men zich hierbij toch wel mag afvragen in hoeverre ze nog tot het neo-realisme gerekend kunnen worden.

Ongeveer terzelfder tijd kwam Engeland in de rij van film-producerende landen naar voren. Daar hadden tijdens de oorlog vele regisseurs de leerschool der documentaire doorlopen. Na 1945 begonnen zij speelfilms te maken, maar hun training verloochende zich niet: er ontstonden een hele reeks speelfilms met sterk documentaire inslag. Als eerste „Brief Encounter” van David Lean, een korte liefdesepisode tussen een getrouwde vrouw en een getrouwde man, „ships that pass in the night”. De film was destijds niet meer of minder dan een openbaring, vooral omdat er gewone mensen in speelden, geen opgedofte glamour-wezens: een vrouw, die eerder lelijk was dan mooi, met natte piekharen van de regen en een hoofdhoekje, een man die helemaal niet beantwoordde aan het gladder filmster-ideaal.

Er volgden een heleboel frisse comedies, vol geest, vol zelfironie, met een haarscherpe milieu- en karakterschets. Wie herinnert zich niet „Whiskey Galore” en „The Maggie” van Mackendrick, „I know where I'm going” en „A Matter of Life and Death” van Powell en Pressburger, „Passport to Pimlico” van Cornelijs, om maar enkele te noemen? Een ongekende populariteit verwierf Carol Reed's „Third Man”, een voortreffelijk gemaakte thriller die speelt in het navrante milieu van het na-oorlogse Wenen, vol bitterzoete reminiscensies en barre politieke werkelijkheid.

Twee beelden uit de film „Fietsendieven”

Helaas, helaas, de Engelse comedie is reeds lang op zijn retour. Het eerst zo ontwapenende gespeel met oude dingen (oude bootjes, oude autootjes, oude treintjes) mitsgaders de zelfspot werd tot cliché.

Dit wil niet zeggen, dat er niets nieuws is op het Engelse filmfront. De laatste twee jaar zijn er een paar opmerkelijke films gemaakt door de jonge regisseurs Jack Clayton („Room at the Top”) en Tony Richardson („Look back in Anger”). Zij zijn vol van een „angry young man”-mentaliteit (de films zijn dan ook gebaseerd op respectievelijk een boek en een toneelstuk van boze jonge mannen), John Braine en John Osborne, d.w.z. ze zijn vol bitterheid, vol onlustgevoelens, vol opstandigheid die geen uitlaat weet. Het wachten is nu op „Saturday Night and Sunday Morning” van Karel Reisz, die in de Engelse pers uitstekende critieken heeft gehad.

In Frankrijk sloot het begin van de oorlog een periode van grote bloei af. Carné, Duvivier, Renoir... hun namen zijn verbonden aan films vol weemoed, vol grijze melancholie, waarin de ondergang al werd voorvoeld. Hoewel er na de oorlog zeker wel goede Franse films werden gemaakt, duurde het meer dan tien jaar voor er weer een „beweging” opkwam... de beroemde en beruchte „nouvelle vague”.

Op het filmfestival van Cannes in 1959 deden zij voor het eerst van zich horen: daar kreeg Marcel Camus de grote prijs voor zijn „Orfeu Negro”, François Truffaut voor „Les quatre cents Coups” de prijs voor de beste regie en Alain Resnais voor „Hiroshima mon Amour” die van de internationale critiek. Claude Chabrol (Les Cousins) en Luc Godard (À bout de souffle) werden korte tijd later bekend.

De nieuwe golvers vormen zeker geen gesloten eenheid, maar zij hebben toch wel enige dingen met elkaar gemeen: hun financiële onafhankelijkheid van de grote film-business (dit geldt overigens ook voor de nieuwe Engelse filmers); zij zijn geen van allen „nourri dans le sérail” van de filmstudio's, doch zijn begonnen als filmtheoretici (het filmtijdschrift „Cahiers du Cinéma” wordt als de kiemcel van de „nouvelle vague” beschouwd); hun films hebben meestal een sterk autobiografisch karakter; zij improviseren graag en vaak.

Amerika was het eerste land van de televisie,

en het is in de bioscopen van dit land dat de invloed van de televisie zich het eerst en het sterkst bemerkbaar heeft gemaakt. Het gevolg was, dat de filmondernemers zich aan de ene kant gingen concentreren op het maken van spektakelspeken, vaak naar Bijbelse onderwerpen, van lange duur en op zo groot mogelijk doek. Zij zochten het in de breedte, terwijl anderen het in de diepte zochten. Er ontstonden onafhankelijke filmmaatschappijen (we hebben dit verschijnsel ook reeds in Engeland en Frankrijk opgemerkt) die films vervaardigden gericht op een publiek, dat niet luk-raak naar de bioscoop liep en dat zeker niet te vinden was voor de gemiddelde televisie-programma's. Het eigenaardige hierbij is, dat enkele van de belangrijkste films die de laatste jaren uit Amerika kwamen, gebaseerd waren op televisiespeken (b.v. Lumet's „Twelve Angry Men”, Delbert Mann's „Marty” en „The Bachelor Party”). Te hopen is dat dergelijke films, met medewerking van een groeiend publiek, de overwinning zullen behalen op de „Tien Geboden”- en „Ben Hur”-business.

De term „nouvelle vague”, die men voor de nieuwe stroming in Frankrijk gebruikt, zou men met evenveel recht kunnen aanwenden op de Russische films die ons de laatste jaren bereikten. De dooi, die na de dood van Stalin intrad, heeft daar het griezelig-starre, onmenselijke propaganda-schema doorbroken. Films als Kalatozov's „Als de kraanvogels overvliegen” en „De brief die nooit werd verzonden”, Bondartsjoek's „Het Lot van een Mens” en Tsjoechrai's „Ballade van 'n Soldaat” doen grotendeels niet onder voor die van de Russische meesters uit de twintiger jaren.

En Nederland? Onze speelfilmproductie is, ondanks enkele lichtpunten als Bert Haanstra's „Fanfare” en Fons Rademakers' „Makkers staakt uw wild geraas”, nog steeds niet om over naar huis te schrijven. Daar staat tegenover, dat onze documentaristen, met hoogtepunten als Haanstra's „Glas”, Van der Horst's „Prijs de Zee” en van Haren Noman's „Een leger van gehouwen steen” op internationaal niveau staan.

Wanneer men de onderwerpen in de bovengeschetste na-oorlogse films (uiteraard enigszins generaliserend) overziet, komt men tot deze conclusie:

Terwijl de nieuwe groeperingen in de Italiaanse, Engelse en Amerikaanse cinematografie de sociale omstandigheden en toestanden accentueren, trachten de belangrijkste Russische filmwerken der laatste jaren zich van sociale clichés los te maken en genuanceerd tot de diepte van de individuele mens door te dringen. Voor de „nouvelle vague” in Frankrijk is het gevaar niet denkbeeldig dat men zich hier zo radicaal van alle sociale èn, in laatste instantie, ook gewoon-menselijke problematiek „bevrijdt”, dat de producties van deze regisseurs in hun thema en strekking uiteindelijk a-sociaal en a-menselijk worden. Willy Berg.

Het humanisme en de jongeren

Het humanisme is een bedaarde, verstandige en modern-zakelijke levensovertuiging. Het mist schilderachtige trekken, zoals de barse spanning van het calvinisme, de esthetische rijkdom van het katholicisme, de deftige nonchalance van de vrijzinnigheid, of de hemelbestormende rebelseheid van het ouderwetse atheïsme. Het humanisme bouwt geen kathedralen, doch volstaat met militaire en bejaardentehuizen. Het vergruizelt ook geen heiligenbeelden, maar bewondert de creativiteit van hun makers. Het wil geen zielen redden van het eeuwig verderf, maar bepaalt zich in alle bescheidenheid tot het lenigen van maatschappelijke en geestelijke nood. Het voert geen agitatie voor afschaffing van seminaries en theologische faculteiten, maar praat bezonnen met andersdenkenden in commissies van het Ned. Gesprekscentrum en elders. Het bant de raadsels van het bestaan niet uit door dogmatische formules en ontslaat niemand van de plicht om persoonlijk klaar te komen met het leven en met de wereld. Het wijst op verantwoordelijkheid en het vraagt om verantwoording.

Het humanisme is, met andere woorden, wei-

nig spectaculair en nogal gewoon. En juist omdat het nuchter, zakelijk en gewoon is, laat het zich wat moeilijk op de markt verkopen. Het heeft weinig nieuwsaarde en weinig blikvangers: geen hemel, of hel, geen eeuwige troost, geen heilsstaat. Alleen menselijkheid; niets meer en niets minder.

Toen de redactie mij verzocht een stukje over het humanisme en de jongeren te schrijven, heeft haar waarschijnlijk een vraag voorgeweefd die vele jubilerende organisaties zich tegenwoordig plegen te stellen: hebben wij nog wel „aansluiting bij de jongeren?” Het is bekend dat de jeugd zich de laatste jaren minder gretig laat organiseren en „bewegen” dan vroeger. Velen vinden dat een bedenkelijke ontwikkeling en vrezen het ergste voor de aflossing van de wacht, die eens moet komen: zal de nieuwe generatie straks wel geschikt blijken voor haar taak? Anderen, met name juist jongeren, vatten de zaak bepaald luchtiger op; wellicht bedenkend, dat vóór onze „eeuw van het kind” jeugdverenigingen ontbraken, zonder dat men toen algemeen voor galg en rad op-

groeide. Het is zeer wel denkbaar dat de jeugdbewegingen de historie ingaan als een curieus voorbijgaand verschijnsel in een tijd van ongezonde organisatiewoede.

In ieder geval is het duidelijk dat de jongeren er thans de voorkeur aan geven, met minder programma's en in informeler verband hun „vorming” op te doen. Met name willen velen zich niet bij voorbaat laten indelen, maar zich hun eigen keuze voorbehouden, tot de jaren des onderscheids. Dat is één van de redenen waarom de jongeren – het moet gezegd worden – niet bepaald staan te dringen om zich aan te sluiten bij het Humanistisch Verbond. Maar veel fundamenteeler nog lijkt mij de omstandigheid die ik hierboven trachtte te schetsen: het humanisme is een levensovertuiging, die bij uitstek een beroep doet op eenvoudige toewijding aan doodgewone zaken, op bezonnenheid, op menselijke waardigheid, kortom op *volwassenheid*. Een derde factor, de geringe nieuwsaarde, noemde ik ook reeds; maar die factor geldt evenzeer voor ouderen.

Het voorbehoud van vele jongeren zal men over het algemeen positief moeten waarderen en daarom respecteren: het is bijna altijd een gezond voorbehoud, nodig voor zelfstandige oordeelsvorming. Wie tenslotte kiest, weet waarvoor hij kiest, en waartegen. Maar anderszijds zal het duidelijk zijn dat het humanistisch beroep op volwassenheid inderdaad de aansluiting vooralsnog afsnijdt bij de nozems, beatniks, modernisten en al die andere dusgenaamde teenagers en twens, die als troetelkinderen der journalisten zich door middel van onaangepast gedrag een eigen weg naar de volwassenheid trachten te banen. Vooralsnog afsnijdt; want het is slechts een fractie van de jeugd die deze flamboyante experimentele levensvorm niet betrekkelijk spoedig weer te boven komt. De rest gaat behoren tot die solide groep – verreweg de grootste – van eerzame jongeren, die geen behoefte hebben zichzelf te afficheren en die door de bekende enquête van Vrij Nederland de eervolle benaming „de nieuwe volwassenen” hebben gekregen.

Tot deze nieuwe volwassenen, en tot de oude, is het humanistisch appèl gericht. Voor hen is het gemakkelijk verstaanbaar; maar, zoals ik al schreef, het is ook nogal gewoon. L. Esmeyer

Jaardag

Het Humanistisch Verbond is jarig, vijftien jaar alweer. Het móókt wat van zijn verjaardag en dat acht ik begrijpelijk en goed gezien.

Begrijpelijk, omdat het nog zo ontroerend jong is. Wie jong is viert graag verjaardagen. En goed gezien omdat het weer eens een ongezochte gelegenheid is om op de grote trom te slaan. Men geeft eens een extra verzorgd krantje uit en vergadert eens een keertje meer dan gewoonlijk en allicht is er dan hier of daar iemand, die denkt: „Wat zou daar nou aan de hand zijn?” En dan roepen we allemaal: „Weet je dat niet eens? Het Humanistisch Verbond is jarig. Vijftien jaar alweer. Doe je mee?” En dan houden wij zo iemand een contributielijstje onder de neus, want je weet nooit hoe een koe een haas vangt, beter gezegd: hoe een haas een haas vangt, nog beter hoe een lid een lid vangt, want er liggen altijd onplezierige tegenstanders op de loer, die ons voor koeien of hazen willen uitschelden.

Vermoedelijk zullen wij wel niet tot in lengte van dagen lustrumfeesten blijven vieren. Later gaan we over naar de volle tientallen en de kwarteeuwen. Enfin, het gaat bij verbonden net als bij de mensen, hoe langer het duurt hoe vlugger het gaat.

Van de eerste vijftien jaar van ons

leven kunnen we uren lang vertellen, hoewel er altijd nog een jaar of drie vier afvallen.

En neem nu, zo vraag ik de lezers van middelbare leeftijd, de jaren van 1946 tot nu. Voor u en mij zijn ze omgevlogen.

Er zullen herdenkingsredevoeringen gehouden worden en artikelen worden geschreven, waarin de schrijvers gewagen van het moeilijke begin, dat zo glansrijk is overwonnen. De mannen van het eerste uur zullen vermoedelijk niet worden gehuldigd, want zó fuiverig zijn we nou ook weer niet, maar zij zullen ongetwijfeld woorden van welgemeende dank in ontvangst mogen nemen. Hun vooruitziende blik, hun volharding worden geprezen en dan roepen wij allemaal hoera en zij glimlachen bescheiden, want wat zullen ze anders doen?

Maar wij zouden geen Nederlanders en geen humanisten zijn, als we ook niet wat dieper zouden graven. Een mooi onderwerpje lijkt mij bijvoorbeeld de groeiende invloed van het humanisme op het Nederlandse geestesleven of zo iets. Weliswaar is dat geestesleven evenals de invloed moeilijk te meten, maar juist daarom lenen deze zaken zich, tot diepgaande besprekingen.

En nu had ik ook nog willen schrijven, dat er ongetwijfeld ge-

sproken zal worden over de huidige stand en de krachtsinspanning die wij ons in de naaste toekomst moeten getroosten en bij de gedachte alleen aan zo'n gedegen feest word ik dan doodop.

Maar het blijkt, dat ik het weer helemaal mis heb, gelukkig. In mijn federatie pakken ze dat heel anders aan. Daar komt weliswaar een professor spreken, maar dat kan in het Humanistisch Verbond moeilijk anders, want als je bij ons een spreker zoekt kom je al gauw bij een professor terecht, of op zijn minst bij een dr(s). Na de professor komt er een cabaret.

Voor de geachte spreker is het niet zo leuk, want er zijn altijd mensen, die zijn rede als de rijstebrijberg zien, waar ze zich dapper doorheen moeten worstelen om in het luilekkere cabaretland te komen.

Maar mijn federatie en de spreker kennen hun plicht. Zij weten, dat er een tijd is voor bezinning en een tijd voor carnavallen, om met een bekend cabaretier te spreken.

Als wij zo, bezielde van de ware geest, met ernst en luim de vijftiende verjaardag van het H.V. vieren, hopen wij natuurlijk, dat het leve, groeie en bloeie, want, in alle ernst, het is wel heel erg nodig, dat er in ons land een Humanistisch Verbond bestaat.

H. H.

UITGEVERIJ CONTACT

opgericht in

1933

*het dieptepunt van
de crisisjaren*

60

bemoedigende,
uitdagende,
interessante,
aanklagende,
herdenkende,
visionaire,
ontspannende,
overtuigende,
of
domweg plezierige

BOEKEN

uit ons fonds
van de laatste

15 JAAR

Seriewerken

DE ONSTERFELIJKEN
DE CONTACTBOEKERIJ
DE SCHOONHEID
VAN ONS LAND
ARS MUNDI
CONTACT-FOTO-POCKETS
CONTACT-REIS-POCKETS

- 1946 DR. J. P. VAN PRAAG
DR. J. HULSKER
BERT VOETEN
HEINRICH HEINE
STEVENSON
- 1947 ANNE FRANK
MAX NORD
DR. J. P. VAN PRAAG
DR. FR. KAHN
WANDA WASSILEWSKA
S. VESTDIJK
- 1948 IR. P. TH. TROMP
PROF. SARMA
E. DU PERRON
D. H. LAWRENCE
- 1949 J. P. SARTRE
E. DU PERRON
DR. FR. KAHN
DR. FR. KAHN
- 1950 DR. JOLAN JACOBI
DR. KAREN HORNEY
EVERT ZANDSTRA
- 1951 L. N. TOLSTOI
DANTE
DR. H. DEUTSCH
DR. O. SCHWARZ
JAN BRUSSE/
C. OORTHUYS
- 1952 DR. FR. KAHN
DR. B. SPOCK
W. JOS. DE GRUYTER
J. P. SARTRE
DR. H. GERSON
- 1953 J. P. SARTRE
ALBERT V. D. HOOGTE
TIL BRUGMAN
- 1954 JOH. VAN DER WOUDE
- 1955 DR. W. MÜNSTERBERGER
M. LEDERMAN
C. J. KELK/C. OORTHUYS
- 1956 A. M. HAMMACHER
ALDOUS HUXLEY
BERNHARD GEISER
DAVID DE JONG
- 1957 D. H. LAWRENCE
FRANZ MEYER
- 1958 STENDHAL
DR. H. GERSON
GRAHAM GREENE
- 1959 J. J. VRIEND
J. W. DE BOER/
C. OORTHUYS
DR. FR. KAHN
DR. B. SPOCK
- 1960 A. M. HAMMACHER
WALTER PACH
ANNE FRANK
ANGUS WILSON
HELMÀ WOLF-CATZ
PHILIPPE SOLLERS
GRAHAM GREENE
LAURENS VAN DER POST

* Nog leverbaar of in herdruk

Henriëtte Roland Holst
Aart van der Leeuw
Doortocht
Het Boek Le Grand
Dr. Jekyll en Mr. Hyde *

Het Achterhuis *
Amsterdam tijdens de Hongerwinter
Modern Humanisme
Het Sexuele Leven van de Mens *
Een Liefde
Het Eeuwig Telaar
Verwoesting en Wederopbouw
Gandhi's Leer
Land van Herkomst
De Laatste Lach

De Jaren des Onderscheids *
De Man van Lebak
Het Leven van de Mens *
De Wereld van het Atoom
De Psychologie van C. G. Jung
Zelfanalyse
Zwervend door Nederland *

Waardoor de Mensen leven
Het Nieuwe Leven *
Psychologie van de Vrouw *
Psychologie der Sexualiteit
Bonjour Paris, Bonsoir Paris,
Au Revoir Paris *

Het Wonder der Natuur
Baby- en Kleuterverzorging *
Hedendaagse Nederlandse Grafiek
Het Oponthoud *
Het Tijdperk van Rembrandt en
Vermeer *

De Dood in het Hart *
Het Laatste Uur *
Spanningen
Hedendaags Nederlands Toneel
Primitieve Kunst *
De Slanke Fijnproever
Nederland in Foto's *

Beeldhouwkunst van deze Eeuw *
Heerlijke Nieuwe Wereld *
Grafiek van Picasso
Rembrandt Vorst der Schilders
Lady Chatterley's Minnaar *
Grafiek van Marc Chagall *

Rood en Zwart *
Prenten en Tekeningen *
Omnibus *

Architectuur van deze Eeuw *

Rotterdam Dynamische Stad *
Het Huwelijk *
Baby's Eerste Jaar *

Lipchitz *
Renoir *
Verhalen rondom het Achterhuis *
Het Tweede Leven van Meg Eliot *
Diepzee *
De Eenzaamheid van het Geluk *
Genezen verklaard *
Kalahari, een verloren wereld *

Verkrijgbaar bij de boekhandel

Daar ZIT ik mee

Geachte mevr. A,
Ik heb uw brief met veel belangstelling gelezen. Hij is te lang om hem hier in zijn geheel over te nemen. Ik zal het belangrijkste er uit weergeven, met het gevaar natuurlijk dat ik er dan uit haal wat ik het belangrijkste vind en dat ik dingen oversla die voor uw gevoel nu juist belangrijk zijn.

Het gaat dus om het conflict met uw nu 24-jarige zoon. Dat is zo hoog gelopen, dat hij het huis uit wil. Hij is er al op uit geweest om een kamer te huren. U begrijpt er niets van. 't Is altijd zo'n lieve en goede jongen geweest. Maar sinds hij een meisje heeft is 't helemaal mis. 't Probleem, waar altijd de grootste ruzie en narigheid over ontstaat, is zijn late thuis-komen. Hij weigert om zich aan de avondklok van 11 uur te houden. En vooral 's zaterdags en 's zondags, dan wordt het vaak wel één uur. En u ligt maar wakker te wachten. Want slapen kunt u toch niet, zolang hij niet thuis is. U kunt trouwens helemaal niet meer goed slapen, van al die spanningen en narigheid. De tabletjes van de dokter helpen ook al niet meer. En dan zijn er natuurlijk ook nog allerlei andere dingen, waar telkens woorden over ontstaan. En hij trekt maar naar zijn meisje. Eerst kwam het meisje ook bij u thuis. Maar dat ging ook niet goed. „Mijn man zegt,” schrijft u, „dat wij jaloers op elkaar zijn.” En misschien ben ik dat ook wel een beetje,” schrijft u erbij.

Als Henk thuis is, dan zit hij daar maar, en hij zegt geen stom woord. Maar hij is weinig thuis. Hij zit maar bij dat meisje. 't Is allemaal zoveel anders dan vroeger. Niet dat u kwaad van het meisje wil zeggen en ook niet van Henk. Maar 't is u allemaal zo duister. U bent altijd zo goed voor hem geweest. „Misschien wel té goed,” schrijft u. En u hebt samen zoveel meegemaakt. Als kind was de jongen zwak. Wat hebt u niet met hem opgetrokken. In de oorlog is uw huis gebombardeerd. U beiden bent er levend uit gekomen, maar u hebt uw eerste man en de jongen zijn eerste vader verloren. Ik begrijp, dat moet een verschrikkelijke gebeurtenis geweest zijn. Daarna hebt u hard moeten werken voor het levensonderhoud. Veel later bent u weer getrouwd. En alles was goed. Henk kon ook met zijn tweede vader goed opschieten. En nu dit allemaal. 't Lijkt ondenkbaar van de jongen. En u bent toch altijd een echte moeder voor hem geweest. Want, zo schrijft u, hij is eigenlijk niet uw bloedeigen kind. U hebt hem als pleegkind aangenomen, toen hij nog een baby was. Maar u hebt hem altijd als een eigen kind beschouwd. Iemand heeft u wel eens gezegd, dat u daar een heel goede daad mee hebt gedaan. Maar dat wijst u van de hand. U zegt heel eerlijk, dat u de jongen tot u genomen hebt, omdat u naar een kind verlangde. Uw beschrijving van het eerste moment, toen u hem in de inrichting ging halen, is beslist roerend. U moet wel lang en erg naar een kind hebben verlangd. U schrijft: „Ik voelde me net als vroeger toen ik een klein meisje was, toen ik in een speelgoedwinkel een pop mocht uitzoeken. Met Henk als een pop in mijn armen ben ik toen dolgelukkig naar huis gegaan.”

Aan het eind van uw brief slaakt u nog de verzuchting: „Waarom moest dat nu allemaal zo gaan. Het leven is soms zo moeilijk.”

Nog een ander punt in uw brief is me opgevallen. U schrijft dat u en uw man elke zondagmorgen naar het radiopraatje van het Hum. Verbond luisteren. Als de spreker het dan zo over menselijke dingen en menselijke zwakheden heeft, dan komt dikwijls de ge-

dachte bij u op van: „Hé, dat slaat ook op mij.”

Wel mevrouw, ik begrijp dat het probleem u dag en nacht bezighoudt en dat u er nu helemaal geen raad meer mee weet, nu de jongen het huis uit wil. Het is natuurlijk moeilijk voor mij om over uw zoon te oordelen. Ik weet uiteraard niet meer over hem, dan u mij in uw brief schrijft. U wilt geen kwaad van hem zeggen, schrijft u. Hij is altijd een lieve en goede jongen geweest. Ik moet dus maar aannemen, dat er ook werkelijk niet zoveel echt kwaads in hem steekt. Ik heb de indruk, dat hij zelf ook erg met het probleem zit, anders zou hij niet zo stil zijn en zo zwijgend voor zich uit zitten staren.

Rubriek voor persoonlijke moeilijkheden en levensvragen onder redactie van C. H. Schonk, humanistisch geestelijk raadsman, met medewerking van deskundigen op verschillend terrein.

Brieven over de „dingen waarmee men zit” kunnen worden gericht aan C. H. Schonk, p.a. Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. In elke brief moet, als bijdrage in de administratiekosten f 1,- aan postzegels worden ingesloten.

Bij de bespreking van uw probleem in deze rubriek wordt uw naam uiteraard niet genoemd, maar wordt u met een bepaalde letter aangesproken. Van deze letter krijgt u bericht. Bovendien wordt u het betreffende nummer van Mens en Wereld toegezonden. Ingeval men de betreffende stukken niet op het eigen adres zou willen ontvangen, kan van een correspondentie-adres of poste restante gebruik worden gemaakt. Dit moet dan naast het eigen adres duidelijk worden vermeld.

Brieven die, om redenen van plaatsgebrek of anderszins, niet in de rubriek worden besproken, worden persoonlijk beantwoord.

Ik denk dat hij zelf ook niet meer weet hoe hij er uit moet komen en ten slotte naar de eenvoudigste oplossing: uit huis gaan, heeft gegrepen.

Dat doen wij mensen vaak als we ergens geen raad mee weten: naar de eenvoudigste en 't eerst voor de hand liggende oplossing grijpen. Zonder dat we daarmee het *eigenlijke* probleem oplossen. Dat zie je bij huwelijksmoeilijkheden ook zo dikwijls. Al vóór dat ze hun moeilijkheden diepgaand hebben onderzocht en nagegaan hebben hoe het toch allemaal zo kon komen, wordt er al aan scheidingsgedacht.

Uw zoon zal ook wel niet duidelijk voor-ogen hebben, dat met zijn op kamers gaan wonen het eigenlijke probleem niet is opgelost. Het probleem is immers niet, of een 24-jarige jongeman bij zijn ouders thuis of op kamers zal wonen. 't Is eigenlijk heel normaal dat een jongeman van die leeftijd z'n eigen leven wil leiden. Maar 't probleem is, dat de goede verhouding tussen moeder en zoon is verstoord. En die wordt niet hersteld door ergens anders te gaan wonen. Maar u zit er maar mee en u begrijpt er maar niets van. En toch geloof ik, dat u er wel wat van begrijpt. 't Is u alleen allemaal *niet voldoende* duidelijk. En u hebt toch de echte behoefte en wil om klaarheid te krijgen, merk ik uit uw brief. Een paar passages uit uw schrij-

ven maken mij duidelijk, dat u wel bereid en in staat bent, om ernstig met uzelf over het probleem bezig te zijn. U schrijft b.v. dat u altijd zo goed en bezorgd voor Henk bent geweest. Zelfs nu let u altijd nog op of hij zijn das wel omdoet, als het buiten koud is en u waarschuwt hem nog altijd voor het drukke verkeer als hij op zijn fiets weggaat enz. En u vraagt zich af „of u misschien niet veel te goed voor hem bent geweest.” Het lijkt mij, dat u over deze vraag, die u als het ware niet mij, maar uzelf voorlegt, nog eens verder zou moeten nadenken.

Kunnen we ook *te* goed, *te* bezorgd voor onze kinderen zijn? En zouden ze dat niet gaan voelen als een aantasting van hun zelfstandigheid, een gebrek aan erkenning van hun eigen verantwoordelijkheid en hun eigen beslissingsrecht in de dingen die ze zelf beoordelen kunnen? En zou dat niet tot verzet bij hen gaan leiden, vooral als ze volwassen worden, of, zoals uw zoon, reeds volwassen zijn?

Dat zou wel eens de reden kunnen zijn, waarom Henk zich zo hardnekkig tegen de avondklok van 11 uur verzet. Is hij er met zijn 24 jaren werkelijk niet aan toe zelf te bepalen, hoe laat hij thuis zal komen? Hij had immers al wel getrouwd kunnen zijn, of vanwege zijn werk in een andere stad kunnen wonen en dan zou hij toch ook over zulke dingen zelf moeten beslissen? Zou uw overgrote bezorgdheid ook niet samenhangen met alles wat u met elkaar hebt meegemaakt? De vele ziekten in zijn jeugd, het bombardement en uw zwoegen voor het levensonderhoud. U schrijft zo treffend over de pop, die u uit de inrichting ging halen. Zou het niet zó kunnen zijn (ik veronderstel het maar, ik weet het natuurlijk niet, maar u kunt dat zelf het beste beoordelen), dat u Henk wel al te lang als een pop bent blijven beschouwen?

En dat Henk, die toch eigenlijk al volwassen is, zich daartegen verzet?

Juist sinds hij een meisje heeft, kan bij hem de behoefte om als een volwassene te worden behandeld, sterker geworden zijn.

U schrijft ook, dat uw man vindt, dat u en het meisje jaloers op elkaar zijn. En u zegt zelf, dat dat voor wat u betreft, misschien ook wel zo is. Dat zou u voor uzelf wel zekerheid over moeten krijgen.

Ik kan het mij goed voorstellen, dat een moeder, die zoveel met haar kind heeft meegemaakt, sterk aan haar kind gehecht is en moeilijk kan verdragen dat ze zijn liefde met een ander moet gaan delen. Daar hebben trouwens heel veel moeders grote moeite mee. Maar diep in hun hart weten ze 't natuurlijk wel, dat hun kinderen volwassen worden en hun eigen leven willen gaan leiden. En ook moeten gaan leiden vanzelfsprekend.

Als u dit alles eerst eens met uzelf overdenkt en er dan eens ernstig en rustig met uw zoon over spreekt, dan geloof ik, dat u best weer in goede verstandhouding met elkaar zou kunnen komen. U vindt het misschien moeilijk er met hem over te praten? Dat kan het ook wel zijn, maar ik kan u verzekeren, dat zodra mensen, die in een conflict zijn geraakt, redelijk met elkaar beginnen te praten, het conflict al voor de helft is opgelost. Uw zoon zit er ook mee. Hij zal blij zijn als hij merkt dat u er rustig over wilt spreken.

Het is waar, wat u aan het eind van uw brief zegt: „het leven is soms zo moeilijk.” En waarom dat zo is, dat weten we niet. Maar we weten wel, dat wij mensen zelf onze moeilijkheden ook weer moeten oplossen en dat we daar tot op grote hoogte ook toe in staat zijn. Ik hoop dat het u lukt en ik heb daar ook vertrouwen in. Iemand die, als hij in radiolezingen, juist als het over menselijke zwakheden gaat, het gevoel krijgt van „dat slaat ook op mij,” zo iemand is niet verward. Die beseft, dat hij, net als alle andere mensen, zijn zwakheden heeft. Zwakheden waaraan we niet eens zelf schuldig zijn. Die zo maar ontstaan, door onze eigen levensgeschiedenis.

Uw C. H. Schonk

Ook de buitenkerkelijke leden van de
Partij van de Arbeid hebben een
organisatorisch centrum nodig

DE HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP is dit centrum!

Het orgaan van de H.W.G. is het maandblad

„VERNIEUWING”

onder redactie van Karel Timmerman

Abonnementsprijs f 1,20 per jaar

Een proefnummer wordt U gaarne
toegezonden door het Secretariaat
Haagweg 210 - Leiden

Op 5 januari 1961 overleed op 76-jarige leeftijd
ons lid **Mevr. J. C. v. Raffen-De Regt.**
Door de trouw aan haar principes kan zij voor
ons allen een voorbeeld zijn.

Het bestuur van de gem. Velsen.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden,
onder redactie van N. van Gelder, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.
Abonnementsprijs f 10,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 1,75.
Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de
uitgever **N. KLUWER - DEVENTER.**
Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Voor

CREMATIE blijft onder de gewijzigde wet een VERKLARING noodzakelijk.

Formulieren hiervoor zijn gratis verkrijgbaar bij de

VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE
Riouwstraat 186 — 's-Gravenhage
Tel. (070) 55 47 97

Niet alleen de kerkelijken hebben
hun wezenverzorging.

De Weezenkas

Vereniging tot opvoeding en verzor-
ging op humanistische grondslag
neemt op zich de verzorging van de
wezen der buitenkerkelijken

Sluit U daarom aan bij deze vereniging

Inlichtingen omtrent lidmaatschap
bij de Secretaris: J. de Leeuw,
Herengracht 62, Amsterdam-C.

Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme te Amersfoort — Postrekening: 6168

H. P. L. Wiessing

Bewegend portret levensherinneringen

Verkrijgbaar in de boekhandel

536 pagina's

Gebonden **f 19,50**

Uit een bespreking van dr E. van Raalte in de NRC (10 december 1960): 'Mr H.P.L. Wiessing heeft de Nederlandse samenleving onthaald op een boek zonder weer-
ga . . . De werkelijk grote betekenis van het boek is immers, dat het de lezers, laat
het dan in bepaalde kleuren en tinten, het schouwspel voorzet, boeiend als zoda-
nig, maar ook door de wijze waarop dit gebeurt, van het veelal bruisend leven van
de Nederlandse cultuurgemeenschap; in het bijzonder in het tijdperk 1900-1920,
ten dele ook nog daarna. Zij krijgen te zien, wat er in en om die gemeenschap,
mede - niet te vergeten - in politicus, gaande was, wie daarin een rol vervulde en
hoe zich dat alles aan het oog van een publicist van formaat voltrok.'

Wij maken de lezers van MENS EN WERELD nogmaals attent op onze beide uitgaven:

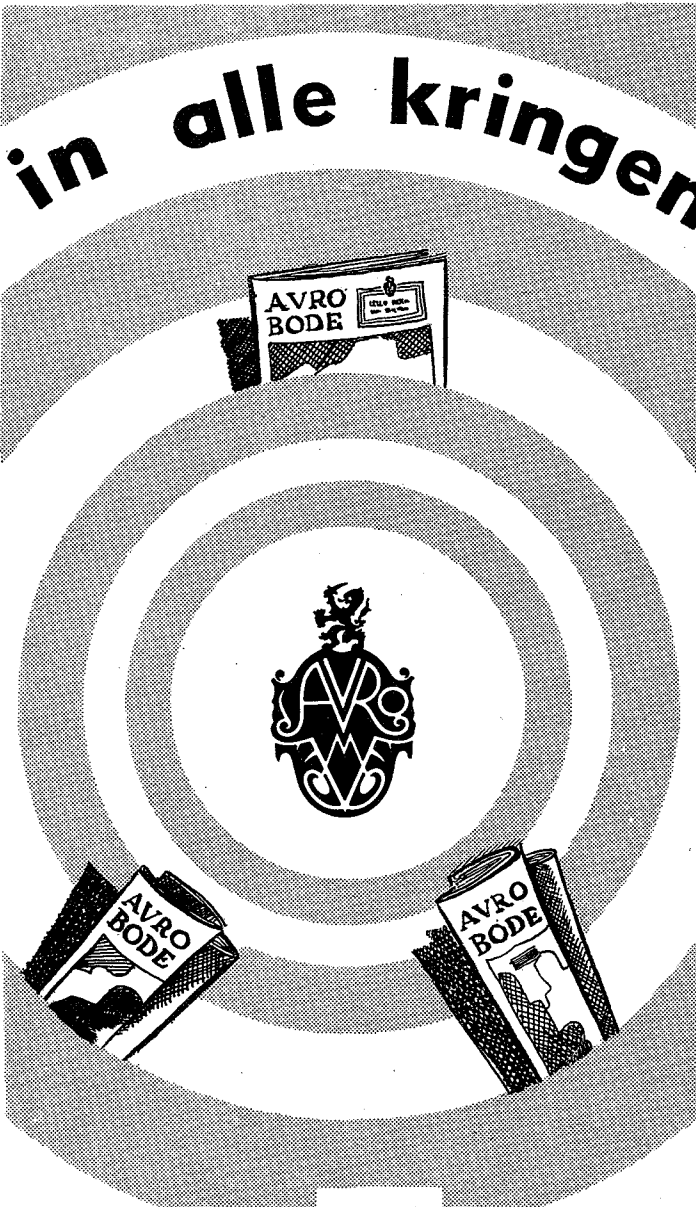
Gerhard Szczesny **De toekomst van het ongeloof** 2e druk, geb. **f 9,50**

Friedrich Heer/Gerhard Szczesny **Geloof en ongeloof** **f 4,90**

Zowel het briljante essay van dr Szczesny als de briefwisseling daarover tussen prof. Heer en
dr Szczesny zijn thans alom in hun hoge waarde onderkend. Vrijwel alle belangrijke persorganen
hebben lange en lovende besprekingen aan beide boeken gewijd. Wie nog geen kennis heeft ge-
nomen van deze geruchtmakende boeken, raden wij werkelijk aan zich een gang naar zijn boekhan-
del te getroosten.

MOUSSAULT'S UITGEVERIJ N.V. AMSTERDAM

in alle kringen

DE

AVRO-BODE

DE UITVOERIGSTE RADIO- EN TELEVISIEGIDS!

SCHRIJF NOG HEDEN EEN BRIEFKAART AAN
AVRO, KEIZERSGRACHT 107, AMSTERDAM, EN
STEL DEZE ALS VOLGT OP:

Noteer mij als nieuw lid-abonnee van de AVRO.
Ik betaal: f 5.— per halfjaar *)
f 2.50 per kwartaal *)
f 0.21 per week *)

Naam:
Adres:
Woonplaats:

*) Doorhalen wat niet gewenst wordt.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

Redactie: Prof. Mr. A. D. Belinfante, Prof. Dr. H. Freudenthal,
F. P. Huygens, Prof. Dr. Libbe van der Wal en
Prof. Dr. B.W. Schaper,

Abonnementsprijs: f 7.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van
Socrates en voor studenten f 6.— per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**
Oudegracht 152, Utrecht
Giro 582293

bijleveld

'De Bijleveld serie' (psychologie, pedagogie) – reeds meer dan 75 delen.
Auteurs o.a. Adler, Aichhorn, Alexander, Boss, Bühler, Frankl, Freud, Hanselmann, Köhler, Mead, van Andel-Ripke, Beets, Janse de Jonge, Kouwer, Kuiper, Langeveld, Oldendorff, Poslavsky, Tenhaeff, Westerman Holstijn, Wijngaarden, Zeegers

psychologie

Erich Fromm - DE GEZONDE SAMENLEVING

(psychopathologie van democratie
en kapitalisme)

geb. f 11,90

Verder verschijnen bij ons:

ANGST VOOR VRIJHEID; DE ZELFSTANDIGE MENS

filosofie

Karl Jaspers - SOCRATES, BOEDDHA, CONFUCIUS, JEZUS

(Die massgebenden Menschen)

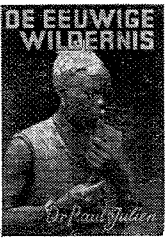
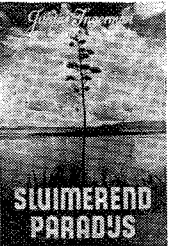
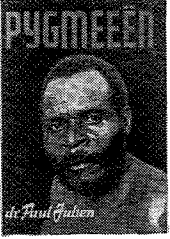
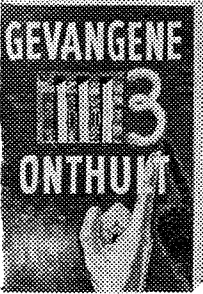
geb. f 8,90

De serie 'wetenschap en bezinning' (filosofie en religie) – 20 titels

Auteurs o.a. van Baaren, de Beauvoir, Bollnow, Buber, Bultmann, de Graaf,
Kierkegaard, Marcel, van Peursen, Tillich

utrecht

verkrijgbaar bij
uw boekverkoper

Heinrich Harrer TIBET IS MIJN VADERLAND 24 pagina's vierkleuren- druk Thubten Dsjigne Norbu, de broer van Tibets verdreven Dalai Lama, heeft zijn levensverhaal verteld aan de bekende auteur Heinrich Harrer, die de Dalai Lama en zijn familie op de eerste vlucht voor de soldaten uit Rood China heeft begeleid. Het boek geeft een authentiek beeld van dit land, waarover tal van fabels overal ter wereld geloof vinden. prijs f 12,90	ZONEN VAN CHAM DE EEUWIGE WILDERNIS ZONEN VAN CHAM De Masai, een raadselachtige, vreesaanjagende herdersstam in Kenya en Tanganjika. DE EEUWIGE WILDERNIS Door de verbijsterend schone maar meedogenloze wildernis naar het lichtende hooggebergte. LUIPAARDMANNEN EN SLANGENDANSERS VROUWEN VAN EBBENHOUT LUIPAARDMANNEN EN SLANGENDANSERS De magische invloed van Afrika op de Mensheid. Geheime genootschappen en hun opstanden. VROUWEN VAN EBBENHOUT Een uitmuntend kenner beschrijft de emancipatie van de Afrikaanse vrouw	HET NEGERPROBLEEM VAN AFRIKA belicht door de auteurs: Dr. Paul Julien P. J. Suasso de Lima de Prado W. P. Junius Ingerman SLUIMEREND PARADIJS De toekomst van Afrika. Een wereld van hoop en vrees. Uitgaven: SCHELTENS & GILTAY AMSTERDAM f 12,90 per deel	KAMPVUREN LANGS DE EVENAAR PYGMEËN KAMPVUREN LANGS DE EVENAAR Julien's karavans van oerwoudnegers trekken door duister en geheimzinnig Afrika. PYGMEËN De hoogstaande, menselijke cultuur van deze oerwoudwerelden EEN SLAVENBAND ALS ERETEKEN DREIGEND DREUNEN DE TAM-TAMS EEN SLAVENBAND ALS ERETEKEN Ingerman's reis door de Kongo en Zuid-Ethiopië. Zijn bezoek aan Albert Schweitzer. DREIGEND DREUNEN DE TAM-TAMS Onheilspellende signalen roepen op tot verzet tegen de blanken.	Gevangene 1113 onthult 408 pagina's Verbeteren onze Rechtspraak en gevangenen de mens? Zelden werd er in de Nederlandse pers zoveel aandacht geschonken aan een uitgave. Gevangene 1113 deed vele mensen en ook instanties wakker schudden en zal ook in het najaar tot een der meest verkochte boeken gaan behoren. prijs f 9,75
---	---	---	---	--

HET PAROOL

lees die krant!

De krant met de speciale rubriek betreffende Nieuws uit de Humanistische Wereld

f 0,61 per week

f 7,90 per kwartaal

N.V. HET PAROOL N.Z. VOORBURGWAL 225 AMSTERDAM C. TELEFOON 221244

Confucius, de grote humanist

Destijds, het was in 1916, zat ik wel heel erg met me zelf in de knoop. Mijn katholiek-gedoopte moeder, en mijn Luthers gedoopte vader, waren het bij mijn geboorte er niet over eens geweest, hoe ik gedoopt zou worden. Ik moest dat later zelf maar uitmaken. Maar nu was ik achttien, en de keuze scheen me moeilijker dan ooit, want zowel het Calvinisme van mijn Christelijke HBS als het bijgeloof van mijn Brabantse boerenfamilie schenen me alleen maar afstotend. Recht tegen mijn liberale vader in, voelde ik me sterk aangetrokken door het socialisme, voornamelijk als gevolg van mijn lectuur der utopisten. Ik besloot, alvorens een beroepskeuze te doen, eerst het arbeidersleven te leren kennen, en meldde me als sleper in de kolenmijnen. Op mijn reis daarheen kocht ik toevallig Borels „Geest van China”. Wat ik daarin las scheen me op dat ogenblik een oplossing voor al mijn problemen, en drie maanden later begon ik mijn Chinese studie in Leiden. Toen ik in 1952, in Singardja, mijn boekje „Inleiding tot het leven van Confucius” (uitgeverij Born) schreef, getuigde ik in de laatste regels: „Hij heeft mijn eigen leven zijn richting gegeven, het is mij een geluk geweest van hem te mogen getuigen.”

Wat mij in hem dan zo bijzonder aantrok?

Confucius, geen zoon van God, geen heilige en, naar hij uitdrukkelijk betoogt, geen wonderdoener, was in de eerste plaats een diep religieus mens, in dien zin, dat zijn gehele leer gebaseerd is op het oorspronkelijke Tauisme, dat hij vond in de I-kring. Dit Tauisme echter is een religie zonder persoonlijke God, een pantheïstische leer, die de eenheid en goddelijkheid van al het bestaande verkondigt en van de mens slechts eist, dat hij door zijn eigen leven, de harmonie met het al tot stand zal brengen als een groot kunstwerk.

Tegelijkertijd echter was Confucius geheel gericht op het hier en nu. Door zijn leerlingen gevraagd naar het hiernamaals, antwoordde hij hen: „Waarom zoudt ge u om het hiernamaals bekommeren, zolang ge niet geleerd hebt hier op aarde te leven?” Gevraagd naar de geesten der afgestorvenen, waarin destijds iedere Chinees

geloofde, antwoordt hij: „Ge doet het beste ze te vereren, en ze op een afstand te houden.”

Zijn „Grote lering” was dus een zelfopvoeding van de mens, door diepgaande studie, en met het verworven inzicht overeenstemmend gedrag, maar niet als bij Lau Tse een slechts op eigen heil gerichte ascetische leefwijze in de eenzaamheid der bergen, maar een zelfopvoeding aan en in de maatschappij: „Wanneer iemand denkt dat hij de Tau gaat en zij voert hem ver van de mensen dan is het de ware Tau niet”.

Confucius, met zijn ontzaglijke nadruk op het persoonlijk geweten („een leger van 10.000 strijdwapens kan geslagen worden, maar het geweten van het individu is niet te vernietigen”) was dus de eerste Chinese humanist. Hij gelooft niet aan een erfzonde, hij gelooft niet aan een uitverkiezing, maar hij is vast overtuigd, dat ieder mens in staat is uit eigen kracht een „vorstelijke mens” te worden, en over deze vorstelijke mens, ik vertaal het graag met „de dichter”, schrijft hij die heerlijke woorden: „de dichter is geen werktuig”.

Het is de gewoonte geworden, in verhouding tot de mysticus Lau Tse, een beetje neerbui-gend te spreken over de huisbakken Confucius, met zijn dikwijls in het banale gaande voorschriften voor gedrag en omgang. Zijn loopbaan is alles behalve spectaculair: opzichter bij de graaninspectie, burgemeester, mislukt minister en tenslotte weer een gewoon schoolmeester. Toen hij stierf scheen het hem, of hij niets bereikt had: „De wijze sterft als een plant, als een vermolmde plank van de tempel”. Men zou kunnen zeggen, dat hij, evenals Gandhi, niets had, geen doktergraad, geen bankrekening, geen medailles, geen titel of rang, geen sex-appeal, geen stem als Callas. Na zijn dood scheen het, of hij even snel vergeten zou worden als Gandhi thans, pas driehonderd jaar later wordt de grote volkstribuun Mencius zijn Paulus. Ook dan wekt zijn pacifistisch humanisme („grote veldheren zijn grote misdadigers, de harten der mensen onderwerpen zich niet aan geweld, maar aan deugd”) zoveel tegenstand bij de fascistische wetschool, dat keizer Hsin Sje-gwang, zijn

boeken laat verbranden, en zijn aanhangers levend begraven. Het duizendjarig rijk van keizer Hsin Sje-gwang gaat ten onder, maar de boeken van Confucius worden uit het geheugen herschreven, en bepalen tweeduizend jaar lang het karakter van China.

Zeker, men heeft getracht uit zijn leer een staatskerk te maken, een orthodoxie, waarin zijn toekomstdroom verloochend en slechts de behoudende elementen van zijn leer verkondigd werden, zodat zij op den duur een hinderpaal werd voor de vooruitgang.

Confucius

Thans hebben de communisten van China hem in de ban gedaan. En desondanks blijft het wonder dat een uiterst menselijk mens, met zijn humor, die Lin Yoe-tang terecht weer in het volle licht gesteld heeft, met zijn historische beperktheden en zijn menselijke tekortkomingen, enkel door zijn evidente integriteit, zijn liefde voor de gehele mensheid („alle volkeren binnen de vier zeeën zijn broeders”) een lichtend voorbeeld is geweest, niet slechts voor zijn eigen volk, maar voor alle volkeren die, tot heden toe, zijn woorden telkens weer vertalen en overwegen.

Dr. Jef Last

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius, Ron. de la Rie, mr. dr. H. Roethof, H. A. Schelten, J. van Straten

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

Verzamelen

Een jongeman verzamelde een miljoen postzegels, ging erop liggen en schoot zich dood.
Tsjechow

Vroeg in de ochtend werd er weer eens slag geleverd in de hal en als een furie kwam onze oudste telg, half stikkend van verontwaardiging onze slaapkamer instormen: „Mam, je had toch brieven in de hal neergelegd om op de post te doen? Nou heeft die malle rotgriet, die stommeling, er alle postzegels afgescheurd!” En floep, weg was ze weer om met haar vuisten haar woede nog eens te gaan onderstrepen.

„Waarom heb je dat gedaan?” riep ik nog half slapend.

„Ik spaar ze!” klonk het heel laconiek terug en daarmee was het incident besloten. ’t Kostte me 48 cent. Nu ja, er zijn kostbaarder verzamelingen en strakjes zou ik haar wel eens uitleg-

gen, waarom dit zo niet kon. ’t Was nu echt nog te vroeg.

Dat verzamelen gaat hier met grote bevliegingen, die als golven van de zee over ons heen spoelen. Ze sparen alles, waar er maar meer dan twee van op aarde zijn: plaatjes van prinsessen en danseressen, schelpen, toffeeepapiertjes, lucifersdoosjes, vieze stokjes van ijslolly's, beschuitplaatjes, kroonkurken, stukjes krijt, en met een hartstocht zo heftig maar ook zo kortstondig, dat het ons nauwelijks vermag te beroeren. Een tijd lang sloopten ze naarstig alle hier thuis nog in leven zijnde potloden om er de stiften uit te halen en spendeerden al het geld dat ze maar konden bemachtigen aan „bubbel-gum” omdat daar plaatjes bij waren van voetballers, waar ze dan kwartetten van konden maken.

Natuurlijk moest ik ook meedoen: „Mag ik Slot op pag. 20

Klein maar doelbewust

Voortgepl. abonnementsprijs per jaar f 3.— voor niet-leden. Losse nummers 15 cent
Redactie: Adriaan van Oudenlaan 147, Utrecht. Administratie: Amsterdamsche Straatweg 743, Utrecht.

WEERBAAR HUMANISME

[illegible]

Bij alle wederopbouw en vernieuwing: van de politiek van de arbeid, van de culturele verzoening, van de school

Liever een tijdelijke naam dan een die ons op den duur niet aanstaat, hebben we in 1946 zeker gedacht bij de uitgave van het blad van het Humanistisch Verbond. Want de eerste nummers van de elf, die er in dat oprichtingsjaar het licht zagen, droegen de woorden *Humanistisch Verbond, Mededelingenblad* aan de kop. Nog simpeler heette het van nummer vijf af: *Humanistisch Verbond*. Maar dan, op 27 januari 1947, tweede jaargang, staat er heel duidelijk boven: *Mens en Wereld*. En zo is het gebleven.

Hoe voorwereldlijk doet thans het uiterlijk van het eerste nummer aan (februari 1946). De voorlopige titel werd geflankeerd door twee houtsneden van Frans Masereel uit de bundel *Die Sonne*. Links steeg, visionair, een man op, de zon, zijn ideaal tegemoet. Rechts blijkt hij te zijn neergestort op de werktafel van de tot bezinning komende kunstenaar. Een voorstelling uit de jaren na de eerste wereldoorlog. Maar velen onder de eerste leden van het Verbond hadden die jaren zeer bewust en zeer intens beleefd. Toch bleken die plaatjes teveel verleden tijd voor de kop van een nieuw orgaan. Ze verdwenen spoedig.

Het doorbladeren van die oude nummers van *Mens en Wereld* wekt twee tegenstrijdige indrukken. De ene is: wat kan er in vijftien jaren veel veranderen in een levende, jonge, zich zelf bewuste gemeenschap. Hoe is dat kleine groepje, dat aan het eind van 1946 door het Hoofdbestuur bedankt werd voor de inspanningen, die het zich getroost had, uitgegroeid tot een beweging in Nederland, die mede het aanzicht van het geestelijk leven zijn trekken verleent. Duidelijk blijkt bij het bekijken van die eerste nummers, dat een bezielde groep, zonder ruime hulpmiddelen en onder onmiddellijke tegenwerking van „andersdenkenden” tot veel in staat is. Maar, en dat is de andere indruk, dat was mogelijk, omdat van het begin af op de juiste wijze positie werd gekozen. Het was een heel ding in Nederland een nieuwe geestelijke beweging te starten en niet te verlopen in controversen, antithesen en geen nieuwe bijdrage tot de versplintering te leveren. Hoe groot was de kans dat er aan de vele seculierse groepjes één zou worden toegevoegd. U zie eerste num-

mers van *Mens en Wereld* wordt onmiddellijk duidelijk, dat er iets anders aan de orde gaat komen. Twee grote ervaringen uit de jaren 1940-1945 beginnen vruchtbaar door te werken: de bezinning op de grote levensvragen (gesteld als men tijdens oorlog en bezetting menigmaal geweest was voor beslissingen inzake leven en dood) en de overtuiging, dat samenwerking en eendracht beter mogelijk is naarmate men beter beseft waar men in het leven staat.

Dit bewustzijn heeft van het begin af de houding van het Verbond tegenover de kerken bepaald. „Ook ten aanzien van de godsdienst dient scherp onderscheiden te worden tussen de principiële tegenstellingen... en de mogelijke samenwerking die er tussen humanisten en de ernstige godsdienstigen desondanks kan bestaan. Het eerste is een kwestie van waarheid, waarbij geen compromis mogelijk is; het tweede is een kwestie van menselijke verbondenheid en echt humanistische verdraagzaamheid”. Zo staat het in het eerste nummer, in een artikel van de tegenwoordige Algemeen Voorzitter van het Verbond, getiteld: Waarom een Humanistisch Verbond?

Reeds in die eerste nummers is er sprake van contact met verwante organisaties in het buitenland en met de stichting voor maatschappelijk werk op humanistische grondslag, bekend als Humanitas. Heel duidelijk heeft van de oprichting van het Verbond af en sinds het eerste nummer van het blad de toenmalige werkers voor ogen gestaan dat het geen zin had een gemeenschap te maken van lieden, die niet anders zouden doen dan over geestelijke zaken met elkaar te spreken. Geestelijk en maatschappelijk leven waren voor hen één. Ook die opvatting heeft ertoe bijgedragen dat van de humanistische hoek uit een werkelijk levensvatbare en zinvolle organisatie groeide. Die eerste nummers, op slecht na-oorlogs papier gedrukt, getuigen nog, dat dit juiste inzicht in de verhouding van geestelijk en maatschappelijk leven krachtig aanwezig was.

We vergeten gauw. Het blijkt, dat de radio-

Slot van pag. 19

van jou Kees Rijvers van Feijenoord? Of de Munck van D.O.S.?"

Ik kende heel voetballend Nederland, met de club erbij, zoals ik tevoren uitgestudeerd had moeten zijn in alle automerken. Onze middelste dochter is meer gespecialiseerd in torren en kevers en rupsen. Die vangt ze, stopt ze zorgvuldig met een paar blaadjes of grassprietjes in een doosje, waar ze eerst voor de lucht nog wat gaatjes ingeprikt heeft en zet het hele geval dan netjes in een hoekje van het balkon, om de gedragingen van haar vangst de volgende dagen rustig te kunnen observeren. Zover komt het echter nooit, want zodra ze de deur uit is en niet meer aan haar beest denkt, gaat er een ander naar het balkon, ziet het doosje en zet het op een kiertje open. Het beest verkiest dan dra de vrijheid en als de rechtmatige eigenaresse weer eens komt kijken, is het doosje leeg, wat natuurlijk een groot tumult ten gevolge heeft.

Suikerzakjes liggen er ook bij hopen in hun la en een stel oude postzegels, sommige vies en gescheurd, worden als juwelen bewaard in een sigarendoosje.

Die postzegelverzameling was lange tijd de oogappel van de oudste. Op plakken in een schrift was er niet bij, maar soms werden ze allemaal zorgvuldig uitgelegd op tafel. Dan bleef

toespraken op de zondagmorgen om 9.45 van de oprichting af gehouden zijn en al spoedig van tijd tot tijd in brochurevorm werden uitgegeven. Het blad vermeldt manifestatievergaderingen in de grote steden eerst, daarna elders. Als het tweede nummer verschijnt telt het Verbond meer dan duizend leden, begin mei 1946 zijn er 21 gemeenschappen in oprichting. De hoofdartikelen ademen de geest van na de bevrijding: herleving op geestelijk terrein, feest om de vrijheid, afkeer van bekrompen mentaliteit. De rubriek *De Ragebol* zorgt ervoor dat die bekrompenheid aan de kaak wordt gesteld. Aan het tegenwoordige *Kritisch Allerlei* ging dus een dergelijk schoonmaakinstrument vooraf.

Aan de onstandvastigheid van rubrieken, kopjes en indelingen valt af te lezen dat een organisatie in opbouw was. De inhoud van de artikelen weerspiegelt strijd en samenwerking. Strijd o.a. tegen de, voor het humanistisch volksdeel kwetsende, vastenbrief der r.k. bisschoppen in 1947; samenwerking met het moderamen der vrijzinnig protestanten. Intussen telde het Verbond op 1 maart 1947 3000 leden.

De traditie van de Nieuwjaarsbrief van het Hoofdbestuur wordt op 1 januari 1947 ingezet. De krant getuigt ervan. Telkens blijkt, dat er vormen werden gekozen, die levensvatbaar waren. Maar hoevel bleef er te wensen over voor *Mens en Wereld*. Het waren in dat begin nog maar magere nummertjes. Vier bladzijden konden eraf, meer niet. Geen illustraties, op een heel enkele uitzondering na. Hoe simpel ging het toe. De hoofdredacteur maakte maandelijks met lijmpot en schaar in de huiskamer de krant op en de drukker deed zijn best beter papier te bemachtigen. En beiden hadden in de drukkerij op het laatste moment altijd nog veel te bediscelen. Het werd meer dan eens: stukjes schrijven boven de zetkast.

Zo was het ongeveer in 1946 en 1947 met *Mens en Wereld*. Alle grote dingen begonnen eenvoudig. Het Verbond en het blad zijn nu niet meer weg te denken uit het geestelijk leven in Nederland. Vandaar dit verhaaltje uit de oude doos. B. C.